

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Salobir

**Strukturna brezposelnost in neskladje na trgu
dela v Sloveniji in Litvi**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Salobir

Mentor:izr. prof. dr. Anton Kramberger

**Strukturna brezposelnost in neskladje na trgu
dela v Sloveniji in Litvi**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Strukturna brezposelnost in neskladje na trgu dela v Sloveniji in Litvi

Diplomsko delo je primerjalna analiza dveh držav, Slovenije in Litve, na področju neskladij med strukturo delovne sile in zahtevami gospodarstva, kar vodi v t. i. strukturno brezposelnost. To delo poskuša vzroke za ujemalni problem osvetliti v t. i. institucionalnem kontekstu; predpostavlja, da na alokacijo posameznikov na različne poklicne položaje ne vplivajo le individualni potenciali posameznikov, kot so starost, spol, izobrazba ipd., pač pa tudi oz. predvsem različni institucionalni dejavniki, od katerih je poudarek na organiziranosti trga delovne sile, organiziranosti izobraževalnega sistema in sistema socialne varnosti. Obe državi, Slovenija in Litva, po tranziciji preideta iz centralnoplanskega v tržno gospodarstvo in se soočata z mnogimi izzivi pri preseganju starih in postavitvi novih nacionalnih sistemov, ki bi ustrezali spremenjenim tržnim razmeram. Leta 2004 obe državi postaneta članici Evropske unije, danes pa empirični podatki nakazujejo na relativno stabilen razvoj obeh držav, na ravni povprečja EU, čeprav se obe še vedno soočata s preveč togimi trgi, prenizko izobrazbeno ravno prebivalstva, previsoko stopnjo brezposelnosti, neenakostmi na trgu dela in posledično (pre)nizko mednarodno konkurenčnostjo gospodarstva.

Ključne besede: strukturna brezposelnost, izobraževalni sistem, sistem socialne varnosti, zaposlovanje, trg delovne sile.

Structural unemployment and disparities on the labour market in Slovenia and Lithuania

The diploma thesis is a comparative analysis of two countries, Slovenia and Lithuania, in terms of the discrepancy between the structure of the workforce and the demands of the economy, which leads to the so-called structural unemployment. The thesis is an attempt to shed light on the causes of the problem of matching in the so-called institutional context which is based on the assumption that the allocation of individuals to different job positions is not only influenced by the individual's potentials, such as age, gender, education, etc., but also, or primarily, by various institutional factors of which we have focused on the organization of the labour market, and the organization of the education and the social welfare systems. Both countries, Slovenia and Lithuania, transitioned from a centrally planned economy to a market economy, facing many challenges in surpassing the old and establishing new national systems adapted to the changed market conditions. In 2004, both countries joined the European Union. Today, the empirical data shows a relatively stable development of both countries on a par with the EU average, although both countries are still battling too low market flexibility, a too low educational level, a too high unemployment rate, disparities on the labour market, and consequently (too) low international competitiveness of their economies.

Key words: structural unemployment, education system, social welfare system, employment, labour market.

KAZALO

1 UVOD	7
1.1 Opredelitev izbrane teme in cilja diplomskega dela	7
1.2 Struktura in metodologija diplomskega dela	7
2 POJMOVNO TEORETIČNA IZHODIŠČA	8
2.1 Strukturna brezposelnost	8
2.2 Izobraževalni sistem	9
2.2.1 Vpliv izobraževalnega sistema na rezultate trga delovne sile	9
2.2.1.1 Teorija človeškega kapitala	10
2.2.2 Institucionalni kontekst	11
2.2.3 Preveč izobražen delavec	14
2.3 Trg delovne sile	15
2.3.1 Modeli in teorije trga delovne sile	15
2.3.2 Dimenzije analize trga delovne sile	19
2.4 Sistem socialne varnosti	19
2.4.1 Tipologija države blaginje	20
3 PRIMERJALNA ANALIZA SLOVENIJE IN LITVE	21
3.1 Izobraževalni sistem	21
3.1.1 Slovenski izobraževalni sistem	21
3.1.1.1 Predšolska vzgoja	22
3.1.1.2 Obvezno osnovnošolsko izobraževanje	22
3.1.1.3 Srednješolsko izobraževanje	23
3.1.1.4 Terciarno izobraževanje	23
3.1.2 Litovski izobraževalni sistem	23
3.1.2.1 Predšolska vzgoja	23
3.1.2.2 Razdelitev izobraževalnega sistema po stopnjah ISCED	24
3.1.3 Primerjava obeh izobraževalnih sistemov	26

3.2 Trg delovne sile	28
3.2.1 Slovenski trg delovne sile	28
3.2.2 Litovski trg delovne sile.....	30
3.2.3 Primerjava obeh trgov delovne sile.....	31
3.2.3.1 Gospodarska rast in BDP	31
3.2.3.2 Delovno aktivno prebivalstvo	32
3.2.3.3 Brezposelnost	33
3.2.3.4 Minimalna plača.....	35
3.3 Sistem socialne varnosti	36
3.3.1 Sistem socialne varnosti v Sloveniji	36
3.3.2 Sistem socialne varnosti v Litvi.....	37
3.3.3 Primerjava obeh sistemov socialne varnosti	38
3.4 Strukturna brezposelnost	39
3.4.1 Strukturna brezposelnost v Sloveniji	40
3.4.2 Strukturna brezposelnost v Litvi.....	43
4 ZAKLJUČEK.....	44
5 LITERATURA	47

KAZALO GRAFOV IN TABEL

Tabela 2.1: Segmentacija trga delovne sile – idealni model.....	18
Tabela 3.1: BDP na prebivalca (v EUR).....	32
Tabela 3.2: Stopnja rasti BDP (v %) – glede na predhodna leta.....	32
Tabela 3.3: Delovno aktivno prebivalstvo (v milijonih).....	33
Tabela 3.4: Stopnja brezposelnosti (v %)	34
Tabela 3.5: Stopnja dolgotrajne brezposelnosti (v %).....	34
Tabela 3.6: Stopnja dolgotrajne brezposelnosti moških (v %)	35
Tabela 3.7: Stopnja dolgotrajne brezposelnosti žensk (v %).....	35

Graf 3.1:	Izdatki za socialne prejemke po področjih socialne zaščite (tveganjih), Slovenija, 2009.....	39
Graf 3.2:	Prebivalstvo, staro 15 let in več, po izobrazbi in spolu, 2008.....	40
Tabela 3.8:	Študenti terciarnega izobraževanja v Sloveniji po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije ISCED 97, 2004–2009	41
Tabela 3.9:	Prijavljena dela na ZRSZ po področjih dejavnosti, od leta 2006 do julija 2011.....	42
Tabela 3.10:	Študenti terciarnega izobraževanja v Litvi po področjih izobraževanja, 2004–2009.....	43

1 UVOD

1.1 Opredelitev izbrane teme in cilja diplomskega dela

V zadnjih nekaj desetletjih smo priča intenzivnim spremembam na svetovnih trgih delovne sile. Globalizacija, deindustrializacija, razvoj novih tehnologij ter posledično vedno večja dinamika trgov so vplivali na nujnost prestrukturiranja gospodarstev, vsaj tistih, ki si prizadevajo zasesti mednarodno konkurenčen položaj. Čeprav so prehodi v postindustrijske družbe oz. družbe znanja povečali napredek in razvoj družb, so na drugi strani terjali svoj davek v obliki zmanjšane varnosti na trgih delovne sile. Vedno hitrejša gospodarska sprememba, fleksibilizacija trgov in uvajanje atipičnih oblik zaposlovanja so sodobne razvite družbe spremenile v družbe tveganja (Ignjatović 2002, 14), negotovost pri iskanju zaposlitev ter manjši socialna in ekonomska varnost pa so postale stalnice.

S prehodom v postmoderno obdobje se je spremenil tudi tip prevladujoče brezposelnosti. V svojem diplomskem delu se osredotočam na trenutno najbolj razširjeno, strukturno brezposelnost ter tri, z njo povezane, institucionalne dejavnike – organiziranost izobraževalnega sistema, ureditev delovanja trga delovne sile in ureditev sistema socialne varnosti. Ugotovitve dosedanjih družboslovnih preučevanj namreč potrjujejo, da so individualni potenciali, kot so spol, rasa, starost, delovne izkušnje, izobrazba, pomembni pri alokaciji na poklicne položaje, vendar pa si moramo izražanje teh potencialov ogledati v okviru specifičnih institucionalnih kontekstov (Ivančič 2008, 46).

Namen tega diplomskega dela je prikazati vpliv zgoraj omenjenih institucionalnih dejavnikov na neuskkljenost med ponudbo in povpraševanjem po določenih poklicih v dveh državah, Sloveniji in Litvi.

1.2 Struktura in metodologija diplomskega dela

Diplomsko delo se v grobem deli na teoretični in empirični del. V prvem delu se, predvsem s pomočjo primerjave sekundarne analize literature, osredotočam na predstavitev osnovnih

pojmov opazovanega pojava – trga delovne sile, izobraževalnega sistema in sistema socialne varnosti – ter poskušam osvetliti njihov medsebojni vpliv na pojav strukturne brezposelnosti.

Empirični del diplomskega dela se nanaša na primerjalno analizo Slovenije in Litve, kjer poskušam na podlagi metode analize empirične raziskovalne literature in uradnih statističnih podatkov prikazati, kako teoretična izhodišča delujejo v praksi.

2 POJMOVNO TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 Strukturna brezposelnost

O tej vrsti brezposelnosti govorimo, če dosežene formalne izobrazbe iskalcev zaposlitve niso usklajene s kvalifikacijskimi zahtevami delovnih mest, ki so na voljo, oziroma ko struktura delovne sile ni usklajena z zahtevami gospodarstva (Ivančič 1999, 107 in Svetlik in drugi 2002, 21).

Ta vrsta brezposelnosti je tesno povezana s strukturo izobraževalnega sistema. Pogosto zaradi hitrega prestrukturiranja gospodarstev izobraževalni sistem ne more slediti spremenjenim zahtevam po določenem znanju in spretnostih, ki naj bi jih imela delovna sila, kar vodi do brezposelnosti, ki jo je, zaradi težavnosti in velikih stroškov prekvalificiranja, težko odpraviti in obvladovati. Posledično problem strukturne brezposelnosti prehaja v problem dolgotrajne brezposelnosti, nenazadnje pa tudi v problem stigmatizacije vseh tistih, ki si delovnega mesta ne morejo zagotoviti zaradi starosti in vrednotenja njihove kvalifikacije (Ignjatović 2002, 39).

Govorimo o t. i. ujemalnem problemu – ljudje s podobno izobrazbo se začnejo razporejati na različne poklicne položaje (Heijke, Matheeuwsen, Willems 1998 v Kramberger 2007a, 128), kar je posledica samostojnega delovanja individualiziranih trgov dela in heterogenosti samega dela, ki se kaže v tem, »da so celo sorodni poklici v različnih okoljih lahko zelo različni in terjajo različne sposobnosti ter produktivnost zaposlenih« (Kramberger 2007a, 129).

Poleg izobraževalnega sistema ne smemo zanemariti tudi drugih institucionalnih in strukturnih indikatorjev (demografija, gospodarstvo), ki kažejo na povezanost kvalifikacij in

delovnih mest, prav tako kot tudi individualne značilnosti (izobrazba, spol, starost ...) ter značilnosti delodajalca (velikost, sektor) (Müller in Gangl 2003 v Ivančič 2007, 12).

2.2 Izobraževalni sistem

»Izobraževanje je načrtna in sistematična dejavnost, z vzgojnim namenom in z namenom po izpopolnjevanju znanja.« (ES v Svetlik in drugi 2002, 256) »S pojmom usposabljanje oziroma strokovno usposabljanje označujemo proces razvijanja tistih človekovih sposobnosti, ki jih posameznik potrebuje pri opravljanju nekega konkretnega dela v okviru določene dejavnosti.« (Jereb v Svetlik in drugi 2002, 256) Verdier pravi, da termina izobraževanje in usposabljanje označujeta vse formalno organizirane učne dejavnosti, katerih cilj je povečanje znanja, sposobnosti in spretnosti posameznikov. Govorimo torej tako o osnovnošolskem, srednješolskem, višješolskem in visokošolskem izobraževanju kot tudi o izobraževanju odraslih, nadaljnjem usposabljanju in prekvalificiranju (Verdier 2010, 2).

T. i. sisteme izobraževanja in usposabljanja (*education and training regimes – ETR's*) moramo razumeti kot nekaj, kar ni popolnoma zavestno načrtovano, ampak kot sestav različnih akterjev, katerih povezovanje in usklajevanje močno vpliva na končne rezultate režima. Te akterje predstavljajo različne institucije: ministrstva za šolstvo, sindikati, gospodarske zbornice, šole, uradi za delo ter drugi specializirani akterji (npr. podjetja, izobraževalni centri, učitelji, trenerji), ki na podlagi svojih predpisov in pravil medsebojno sodelujejo v okviru različnih nacionalnih politik (Verdier 2010, 3).

2.2.1 Vpliv izobraževalnega sistema na rezultate trga delovne sile

V prehodu sodobnih družb v t. i. družbe znanja je pomen izobraževanja in osvajanja vedno novih spretnosti in kompetenc zelo visok. »Uveljavila se je teza, da so dokazila o formalni izobrazbi tem bolj pomembna, čim bolj se družbe pomikajo proti »postindustrijski« stopnji.« (Bell v Ivančič 1999, 11) Teorije družbe znanja nakazujejo, da so ljudje na dnu izobrazbene hierarhije potisnjeni na obrobje, »priložnosti poindustrijske družbe pa lahko izkoristijo le dobro izobraženi posamezniki« (Ivančič 2007, 6). Zaradi slabo izobraženega prebivalstva, ki nima potrebnih spretnosti za sprejemanje in razvijanje novih tehnologij, postajajo gospodarstva nekonkurenčna, ravno nasprotno pa je lahko preveč izobraženo prebivalstvo,

glede na dano tehnologijo, priča o zgrešeni naložbi v izobraževalni sistem (Svetlik in drugi 2002, 258).

Fasih poudarja, da moramo vlogo izobraževanja analizirati v širšem, makroekonomskem okviru, z osredotočanjem na širše spremembe svetovne gospodarske politike (stanje na svetovnih finančnih trgih, neposredne tuje naložbe v domače gospodarstvo, odprtost domačega gospodarstva ipd.), saj bomo na ta način bolje razumeli spremenjene izobraževalne potrebe ter lažje ohranili konkurenčnost delovne sile (Fasih 2008, 9).

Na najbolj osnovni ravni je mogoče povezavo med izobraževanjem in trgi delovne sile opredeliti kot tristopenjski odnos; organiziranost sistema izobraževanja in usposabljanja vpliva na izobraževalne rezultate, ti pa določajo posameznikove rezultate na trgih dela (Fasih 2008, 12). Verdier pa opozarja, da je zaradi velikega števila akterjev, ki sestavljajo sistem izobraževanja in usposabljanja, težko oceniti njihov skupni vpliv na gospodarsko uspešnost. Dodaten problem predstavlja dejstvo, da so naloge, ki naj bi jih ta sistem zasledoval, kompleksne in možno tudi nasprotujoče; od zagotavljanja gospodarske učinkovitosti, kar je prisotno predvsem v privatnem gospodarskem sektorju, do zagotavljanja socialne pravičnosti, npr. dostop do enake izobrazbe vsem in pod enakimi pogoji (Verdier 2010, 3).

2.2.1.1 Teorija človeškega kapitala

Ta teorija, ki je pomemben razteg neoklasične tekmovalne teorije trga dela, je ena izmed najpomembnejših alokacijskih teorij, ki razlike v zaslužkih in dostopu do boljših položajev pojmuje kot »povračilo za vlaganje v izobraževanje, saj so razlike v produktivnosti rezultat razlik v vlaganjih v izobrazbo in razvoj sposobnosti«. Ljudje naj bi v izobraževanje vlagali tako dolgo, dokler pričakujejo, da bodo povračila večja od stroškov (glej Ivančič 1999, Fasih 2008, Kramberger 1999).

Na podlagi kritike tega pristopa, ki je preveč idealističen, je Thurow kasneje razvil model konkurence za delovna mesta¹ (*job competition model*), ki predpostavlja, da si posameznik šele z usposabljanjem na delu po zaposlitvi pridobi ključne kognitivne sposobnosti za opravljanje dela. Delodajalci tako zaposlujejo tiste, za katere predvidevajo, da bodo

¹ Poimenovan tudi kot t. i. model tekmovanja poslov.

predstavljali najmanjši strošek glede usposabljanja za vnaprej opredeljena delovna mesta (Ivančič 1999, 48).

Teorija človeškega kapitala je v marsičem nepopolna. Kramberger na primer opozarja, da je precej daleč od resničnosti, da sta tako trg kapitala kot trg dela elastična (npr. sporno je dvig posameznikove izobrazbe avtomatsko povezovati z dvigom njegovega osebnega dohodka) (Kramberger 1999, 104). Še posebej pa je teorija človeškega kapitala doživela kritike, ker ne pojasnjuje »struktur na trgu dela v procesu doseganja nagrad na trgu dela«. Osredotoča se le na individualne resurse (npr. izobraževalne kvalifikacije, delovne izkušnje, spol, etnično poreklo (Gangl 2000a, 4.2)), ki so edini, ki vplivajo na individualne dosežke na trgu dela. Na slednji način se stvari pojasnjujejo v okviru neoklasične teorije, ki prepoznava, da na trgu dela ni popolne konkurence. Po drugi strani pa se v kontekstu ortodoksne teorije, ki predvideva popolno konkurenco na trgu dela, predvideva, »da so kvalifikacije prepoznane, ustrezno ovrednotene in skladne s pričakovano ravno opravljanja dela. Pod temi pogoji »nevidna roka« trga zagotavlja, da so nagrade proporcionalne individualnim prispevkom k skupni produktivnosti« (Ivančič 1999, 47–49).

Teorija poudarja velik pomen zgodnjih naložb v izobraževanje, saj naj bi le-te povrnile največ. Če je izobraževanje že v zgodnji fazi kakovostno, se bo to poznalo tudi na kasnejših izobraževalnih ravneh. Sicer naj bi bila povračila v izobraževanje največja v revnejših državah (državah v razvoju), z večanjem stopnje gospodarske razvitosti pa se povračila iz vlaganja v izobraževanje manjšajo (Fasih 2008, 2 in 23).

Srednješolsko, poklicno in akademsko izobraževanje teorija človeškega kapitala razume kot »varno mrežo«, ki krepi zaposlitvene možnosti kvalificiranega posameznika, ali pa kot nekaj, kar ločuje delovni razred od višje izobraženih in s tem ustvarja socialno stratifikacijo. Meje, do katerih srednješolsko izobraževanje »varuje« oziroma stratificira, se od države do države razlikujejo (Shavit in Müller 2000, 29).

2.2.2 Institucionalni kontekst

»Dosedanje ugotovitve potrjujejo, da je pomen individualnih potencialov za izide na trgu delovne sile odvisen od specifičnih institucionalnih kontekstov in da so le-ti v procesih

mobilnosti strukture bolj pomembni in imajo tudi logično prednost pred individualnimi dosežki.« Relevantne dimenzije za analizo organiziranosti nacionalnih izobraževalnih sistemov so spodaj našteje (glej Ivančič 2007, Ivančič 2008, Gangl 2000a, Gangl 2000b).

1. Stratifikacija in diferenciacija sistema izobraževanja in usposabljanja

Pomembno je, v kolikšni meri se lahko šolska populacija razporeja na različne izobraževalne programe na isti ravni. Diferenciacija je izrazita predvsem na ravni terciarnega in srednješolskega izobraževanja (Ivančič 2008, 48). Slednje se praviloma ločuje na akademsko in poklicno. Empirične raziskave kažejo na relativne prednosti izobraževalnih sistemov, ki zagotavljajo pretežno splošno izobraževanje in ne razvijejo poklicno specifičnih spretnosti (Shavit in Müller 2000, Ivančič 2008). V primerjavi z akademskim izobraževanjem se poklicno izobraževanje izvaja v okviru bolj omejenega kurikulumu, pouk poteka na nižji ravni intelektualne zahtevnosti, učenci so razporejeni na lažje izobraževalne programe, nenazadnje pa imajo omejen tudi vstop do izobraževanja na terciarni ravni. (Shavit in Müller 2000, 30)

V državah, kjer je stratifikacija izobraževalnega sistema visoka (npr. v Nemčiji, Avstriji in Švici), so učenci že v zgodnjem izobraževanju ločeni na več tirov, z različnimi učnimi načrti, prav tako je mobilnost med smermi zelo majhna. Takšno, visoko specializirano začetno izobraževanje podpira vzdrževanje močnih poklicnih trgov delovne sile. Tako organizirani izobraževalni sistemi ustrezajo predvsem tistim, ki imajo šibka akademska nagnjenja, saj jim dosežena poklicna usposobljenost vseeno omogoča doseči relativno varno delovno mesto (Ivančič 2008, 46, Kramberger 2007a, 130). V državah, kjer stratifikacija ni tako visoka (npr. v Franciji in ZDA), pa se ločevanje učencev začne kasneje. Med različnimi smermi je večja mobilnost, učni načrti so manj ločeni, možnost nadaljnjega izobraževanja na višji, akademski izobraževalni ravni pa je večja. Takšni, relativno široko zastavljeni izobrazbeni programi se najbolje obnesejo, ko je vsaj del trga »dovolj odprt za izbiranje med konkurenčnimi kandidati za zaposlitev«. (Kramberger 2007a, 130, glej tudi Shavit in Müller 2000, 34)

2. Izobraževalne dostopnosti in prehodnosti

Pomembno je, kakšen je obseg priložnosti vzdolž različnih ravni izobraževanja in kakšne so možnosti dostopa do teh priložnosti. Preučiti je potrebno ovire pri napredovanju do najvišjih izobraževalnih ravni (Ivančič 2008, 49).

Pri horizontalni dimenziji gre za t. i. *streaming* – ločevanje med akademskimi in poklicnimi potmi. (Ivančič 2008, 48) Akademsko (splošno) srednješolsko izobraževanje šolsko populacijo pripravi na nadaljnje izobraževanje, poklicno pa na direkten vstop na trg delovne sile. Od strukture nacionalnega trga delovne sile pa je odvisno, kaj trgu ustreza (Shavit in Müller 2000, 30).

3. Organiziranost poklicnega izobraževanja

Poklicno izobraževanje je običajno razvito kot nadaljevalno usposabljanje po obveznem, obsega večinoma srednješolsko raven, ponekod tudi terciarno. Na tem mestu lahko ločimo med dualnim izobraževalnim sistemom, v okviru katerega posameznik pridobiva znanje s kombinacijo teorije (v šoli) in prakse (v delavnici), ali šolskim sistemom, ki prakso zanemarja. V veliki meri je sistemski način organiziranja poklicnega izobraževanja odvisen od vpetosti delodajalcev (zbornice, združenja) v formalni sistem izobraževanja in usposabljanja. Predvsem mali delodajalci so zainteresirani, da bi primarno poklicno usposabljanje prihajajočih kadrov stroškovno pokrivala država (npr. Avstrija, tudi Nemčija). Uspešno sodelovanje izobraževalne in gospodarske sfere ustvarja več možnosti za uspešno odpravljanje strukturne brezposelnosti (glej Ivančič 2008).

4. Standardizacija izobraževalnih izidov

Pri usklajevanju delavcev in delovnih mest se delodajalci soočajo s problemom ocenjevanja, kdo od iskalcev zaposlitev je najprimernejši za določeno delo. Ivančičeva ugotavlja, da se ta problem največkrat rešuje s pomočjo diplom in spričeval iskalcev zaposlitve, vendar je ta način lahko problematičen, saj imajo različne izobraževalne ustanove različne ocenjevalne načine, ki jih v končni fazi ne moremo dati na skupni imenovalec. Raven standardizacije izobraževalnega programa je pomembna, »ker zagotavlja, da dajejo šolska spričevala in certifikati enoznačno informacijo o poklicnih spretnostih, učno-socializacijskih izkušnjah in osebnostnih lastnostih kandidatov za zaposlitev glede na doseženo raven in smer izobrazbe«. V tem primeru so diplome in spričevala lahko relevantni pokazatelji izobraževalnih dosežkov iskalca zaposlitve, v primeru nestandardiziranega programa pa ni tako (Ivančič 2008, 48).

Kako delodajalci vrednotijo izobrazbo iskalca zaposlitve, je zelo pomembno, saj s tem vplivajo na njegov tržni položaj ter njegove izkušnje s trgom dela (Gangl 2000a, 4.2). Če bo

izobraževalni sistem zagotavljal standardizirane in hkrati tudi specifične poklicne kvalifikacije, »ki imajo takojšnjo in jasno vrednost za trg delovne sile«, je večja verjetnost, »da bodo potencialni delodajalci uporabili izobrazbo kot signal v usklajevalnih procesih« (Ivančič 2008, 50).

2.2.3 Preveč izobražen delavec

Če je teorija človeškega kapitala optimalno šolanje opredelila kot takšno, pri katerem so marginalni stroški izobraževanja in marginalni donosi (*benefit*) iz vlaganja v izobraževanje vsaj v ravnovesju, analogno sklepamo, da govorimo o prekomernem izobraževanju takrat, ko so marginalni stroški izobraževanja višji od kasnejšega donosa.

Kramberger meni, na osnovi mnogih raziskav, da je pri izbiri izobraževanja kalkulacija ljudi o razmerju med donosi in stroški v realnosti težko verjetna. Pravi, da je bolj verjetno, da se pri tem posameznik ravna po občutku, ne po trdih podatkih. Poleg tega opozarja na neveljavnost predpostavke teorije človeškega kapitala, da dvig osebne izobrazbe privede do dviga osebne produktivnosti. To namreč ne drži, kadar so zaposlitvene možnosti posameznika z določeno izobrazbo zelo majhne (Kramberger 1999, 104). Če bi imela teorija človeškega kapitala popolno veljavo, prekomerno izobraženih torej sploh ne bi bilo.

Svetlik pravi, da »višja izobrazbena raven že sama po sebi spodbuja k sprejemanju in razvoju novih tehnologij«, zato je preseganje posameznikove izobrazbene ravni nad tehnološkimi zahtevami redkejša kot pojav premalo izobraženega delavca. Gre za t. i. izobraževanje na zalogo, ki sicer lahko zaradi hitrejšega sprejemanja novih tehnologij, ko se pojavijo, dolgoročno vodi do ugodnih razvojnih učinkov in k endogenemu tehnološkemu razvoju, kljub temu pa nekateri opozarjajo na razsipnost in visoke stroške te strategije. V tem primeru imajo povračila iz vlaganja v izobraževanje večjo vrednost za posameznike, kot pa so družbeno koristna (Svetlik in drugi 2002, 258).

2.3 Trg delovne sile

Delovanje trgov delovne sile vpliva na diferenciranost družbe in družbeno neenakost, zato je njihova analiza pomembna. V grobem trgi sestojijo iz treh področij: ponudbe delovne sile, povpraševanja po njej in področja interakcije med njima (Ignjatović 2002, 47).

2.3.1 Modeli in teorije trga delovne sile

Njihovo delovanje opisuje več modelov/teorij, ki temeljijo na različnih izhodiščih. Kramberger pravi, da je zaris treh osnovnih ekonomskih modelov – plačno-tekmovalni model, segmentacijski model in model tekmovanja poslov – eden od običajnejših načinov, »kako ekonomisti opisujejo bistveno različne pristope k obravnavi trgov dela«. (Kramberger 1999, 101)

- **Plačno tekmovalni trg dela (*wage competition*)**

Ena od tradicionalnih dilem v makroekonomski teoriji je vprašanje, ali je raven zaposlenosti/brezposelnosti določena s strani ponudbe ali povpraševanja. Neoklasični model trga dela predpostavlja, da je »trg dela podrejen strukturi povpraševanja na trgu dobrin in storitev« ter elastičen in obojestransko odziven (Kramberger 1999, 95). Na trgu delovne sile ni popolne konkurence, saj obstajajo odkloni, ki jo preprečujejo (Ivančič 1999, 45). Plačno tekmovalni model temelji na tezi o racionalnem vedenju akterjev trga dela (marginalni teoriji koristnosti), kar pomeni, da delodajalci najamejo tisto delovno silo, s katero pridobijo maksimalen profit in minimalne stroške, na drugi strani pa tudi delavci zasledujejo tista delovna mesta, ki jim bodo prinesla največjo korist. Tako se med ponudbo in povpraševanjem po delu ustvari tekmovalno ravnotežje (Kramberger 1999, 95–96).

- **Segmentacijski model trga dela (*segmentation*)**

V času visoke stopnje brezposelnosti v ospredje vedno bolj prihaja zahteva, da se trg fleksibilizira in diferencira. (Neo)klasične teorije so stale za konceptom kompetitivnega trga delovne sile, nasproti njim pa so se razvile različne teorije, ki so poskušale razložiti, kakšni so vzroki za zahtevano diferenciacijo (Ignjatović 2002, 69).

Na strani ponudbenega dela trga delovne sile so se razvile teorije človeškega kapitala, ki so dopolnile tekmovalni model trga dela. Njihova teza je, da bodo plače padle in zaposlenost narasla v primeru, če ponudba dela presega povpraševanje in obratno (Kramberger 1999, 96). Na strani povpraševalnega dela pa so se razvile teorije segmentacije trga dela, ki temeljijo na stališčih, da družbene institucije in družbeni akterji določajo strukturo in organizacijo zaposlovanja, ter da ni »nobenih naravnih tendenc h konvergenci organizacije zaposlovanja tako znotraj kot med družbami« (Ignjatović 2002, 70).

V okviru teorij segmentacije trga delovne sile so se oblikovale številne smeri, ki predpostavljajo, da se trgi delijo na več segmentov, ki imajo individualne lastnosti glede mobilnosti, prehodnosti in usklajevanja delavcev in delovnih mest. Skladno s tem je vpliv izobrazbenih dosežkov na poklicno mobilnost v različnih segmentih različen (Ivančič 1999, 50–51).

- **Model tekmovanja poslov (*job competition*)**

Model predpostavlja ujemanje specifičnih posameznikov (ponudbena stran) s specifičnimi delovnimi mesti (povpraševalna stran). Tehnologija in trg naj bi določala strukturo delovnih mest (poslov), ki bi jih iskalci zaposlitev radi zapolnili. Pravimo, da je trg dela *dvoenotski* (Kramberger 1999, 98).

Kramberger navaja, da se zgornji modeli običajno empirično preverjajo s petimi teorijami (Kramberger 1999, 101), od katerih sta dve, teorija človeškega kapitala in teorija o tekmovanju poslov, omenjeni že zgoraj. V nadaljevanju predstavljam še ostale tri.

- 1. Poizvedovalna domneva (*screening hypothesis*),** ki se (v nasprotju s teorijo človeškega kapitala) ne ukvarja z osebnim pomenom šolanja, pač pa s sistemskim. Izobraževanje in usposabljanje služi kot selekcijski mehanizem pri zaposlovanju (Kramberger 1999, 104). Dokazila o izobrazbi delodajalcem služijo kot signal (t. i. signalna teorija), ali je določen delavec usposobljen za opravljanje dela (Ivančič 2008, 47), pri čemer pa jih vsebina šolanja ne zanima. Spričevala in diplome jim služijo le kot dokaz, da je nekdo sposoben doseči določeno stopnjo izobrazbe. Višina plače pa je kasneje sorazmerna s stopnjo dosežene izobrazbe (in ne s stopnjo doseženega znanja) (Kramberger 1999, 104–105).

2. **Teorija o ujemanju poslov (ang. job-matching theory)**, s katero v družboslovju največkrat pojasnujemo ujemanlni problem in ki trdi, da je število prostih poslov (delovnih mest) odvisno od povpraševanja na trgu delovne sile. Če povpraševanja ni, produktivnost človeka ne more biti dosežena. Pri tem posamezniku ne pomagajo niti naravne niti pridobljene sposobnosti (Kramberger 1999, 107, Kramberger 2007a, 129).

3. **Segmentacijska teorija**, ki se je začela uveljavljati po razvoju koncepta t. i. dualnih trgov delovne sile (Kramberger 1999, 108), ki so se razvili iz modelov dualnih ekonomij in so poskušali razjasniti, zakaj posamezniki ne morejo priti do pričakovane zaposlitve kljub določeni izobrazbi (Ignjatović 2002, 71). Dualna teorija trga dela predpostavlja delitev trga dela na primarni in sekundarni segment. Za primarne trge so značilni dobri pogoji dela, visoke plače, stabilna zaposlitev in urejene poti napredovanja, sekundarni sektor pa je podvržen nizkim plačam, slabšim možnostim napredovanja, slabšim pogojem dela in visoki fluktuaciji (Ivančič 1999, 55). Na trgu torej obstajata dva sektorja, med katerima mobilnost sploh ne obstaja oziroma je zelo omejena, in sicer ravno zaradi posedovanja specifičnega znanja, ki ustreza posameznemu poklicu, podjetju ali panogi. Ker ima zaposleni omejena znanja, mu to omogoča ohranjanje določenega položaja na trgu delovne sile ter zmanjšuje mobilnost (Ignjatović 2002, 71).

Sicer pa sta Loveridge in Mok (Loveridge in Mok v Svetlik 1985, 77–80) ugotovila, da diferenciacija poteka na dveh oseh (glej Tabelo 2.1). Prva os je tehnična, kjer se trg loči na interni in eksterni trg delovne sile, druga os pa socialna, kjer ločujemo med primarnim in sekundarnim trgov delovne sile.

Tabela 2.1: Segmentacija trga delovne sile – idealni model

	INTERNI	EKSTERNI
PRIMARNI	Ključni domači delavci; dobro zavarovana in plačana delovna mesta.	Profesionalci iz okolja; dobro plačani in manj zavarovani posli.
SEKUNDARNI	V podjetju usposobljeni drugi delavci; slabše plačana, a sorazmerno dobro zavarovana delovna mesta.	Delavci s prostega trga delovne sile; nezavarovani in slabo plačani posli.

Vir: Kramberger 1999, Ignjatović 2002.

Vstop v interni trg poteka pod točno določenimi pogoji, delovna mesta v tem segmentu zahtevajo dolgotrajno usposabljanje, vendar pa omogočajo napredovanje in stabilno zaposlitev. Eksterni trgi zahtevajo krajša izobraževanja, ker delovna mesta tu niso tako specifična za podjetje, vendar še vedno omogočajo, da so delavci dobro nagrajani. Za delovna mesta na sekundarnem segmentu trga delovne sile (internem in eksternem) pa je značilno, da so slabše nagrajena, se opravljajo v slabih delovnih pogojih in ponujajo malo avtonomije pri delu (glej Svetlik 1985).

Ignjatović opozarja, da tako visoka segmentacija trga delovne sile privede do naraščanja razlik in diskriminacije med tistimi, ki so visoko izobraženi in predstavljajo jedro vsakega podjetja na eni strani, in tistimi, ki so podzaposleni ali brezposelni na drugi strani (ti se nahajajo na eksternem trgu delovne sile) (Ignjatović 2002, 73).

Slovenija po osamosvojitvi pridobiva segmente, na katerih se skuša tudi v praksi uveljavljati plačno tekmovalni model trga dela, tradicionalno pa še prevladujejo pravila, ki uveljavljajo segmentirani trg dela (sektorji, panoge, poklici) in pa model tekmovanja poslov (zlasti v organizacijah, kjer prihaja do zavestnih tehnoloških posodabljanj).

2.3.2 Dimenzije analize trga delovne sile

Ko govorimo o strukturah trga delovne sile, mislimo na institucije, ureditve in vzorce ravnanja, ki so s strani socialnih akterjev uporabljeni pri proizvodnji in porazdelitvi blaga in storitev (Kalleberg v Ivančič 1999, 50).

Organiziranost nacionalnih trgov dela se od države do države razlikuje, posledično pa se razlikujejo tudi značilnosti prehoda iz izobraževalnega sistema na trg delovne sile. Na tem mestu je več dimenzij (zornih kotov), ki so pri analizi trga pomembne in ki jih je težko (v empiriji in teoriji) obravnavati ločeno, saj vplivajo druga na drugo (Gangl 2000b, 5.7). Med pomembnejše spadajo: vzorci aktivne participacije na trgu delovne sile, segmentacija trga delovne sile, značilnosti in struktura brezposelnosti ter institucionalna ureditev trga delovne sile (zakonska zaščita zaposlitve, aktivna politika na trgu delovne sile, usmerjena na mlade, ki prihajajo iz šolanja, načini regulacije delovnih razmerij) (Gangl 2000b, Ivančič 2008).

2.4 Sistem socialne varnosti

Socialna varnost je ustavnopravna in zakonsko urejena pravica do dohodkovne varnosti, ki se uresničuje z upravičenji do denarnih dajatev, ko posameznik ne more ustvarjati zaslužka zaradi poškodbe, invalidnosti, bolezni, brezposelnosti, starosti, materinstva, smrti, in z upravičenji do socialnih in zdravstvenih dajatev. O socialni državi tako govorimo, ko ureditev socialne varnosti pokriva pokritje vseh socialnih primerov: osebnih (npr. poškodbe, poklicne bolezni), ekonomskih (brezposelnost), družinska bremena (npr. duševno prizadeti otroci) in kolektivne rizike (npr. množična brezposelnost, epidemije, vojne) (Kalčič 1996, 13).

Sistem socialne varnosti in zaščita delovne sile močno vplivata na povezavo med izobraževanjem in delom, učinkovito delovanje nacionalne ekonomije, gospodarski razvoj in socialnopravni položaj prebivalstva. Tako naj bi imele države z visoko ravno socialne varnosti visoko razvit in institucionaliziran sistem poklicnega izobraževanja (npr. Danska in Nemčija), države z nižjo ravno socialne varnosti pa bolj splošen profil kvalifikacij (npr. Irska in ZDA). (Ivančič 2008, 45–46) Po drugi strani naj bi imel ugoden socialni položaj v času »nedela« vpliv na visoke stroške sistema, kar lahko vpliva na konkurenčno sposobnost gospodarstva in rast brezposelnosti (Kalčič 1996, 14).

2.4.1 Tipologija države blaginje

Skozi razvoj posameznih družb in v odvisnosti od ekonomskih, kulturnih in političnih pogojev so se v evropskem prostoru razvili (in se še razvijajo) različni načini zagotavljanja socialne varnosti. Pomembno je izpostaviti, kakšno vlogo imajo pri tem različni akterji: država, trg, civilna družba, cerkvene organizacije in drugi. (Kolarič 2009 /2010)

T. i. liberalni socialni model, ki je značilen predvsem za anglosaksonski svet, temelji na predpostavki, da si mora vsak posameznik socialno varnost zagotoviti sam, z vključitvijo na trg delovne sile in si preko zaposlitve zagotoviti blaginjo. Trg in družina sta »naravna kanala« za pridobivanje resursov, ki jih posamezniki potrebujejo za zadovoljitev potreb in doseganje socialne varnosti. Tisti, ki si socialne varnosti ne zmore zagotoviti na ta način, si mora pomagati z dobro organizirano mrežo zasebnih neprofitnih organizacij, ki delujejo predvsem v lokalnem okolju. Vloga teh je precej večja kot vloga države in družine. Socialna politika je dojeta kot dopolnilo samopomoči in deluje na principu preverjene potrebe, kar pomeni, da le tistim, ki si pomoči ne morejo zagotoviti sami, pomaga država. Ta pomoč je minimalna, časovno omejena in stigmatizirajoča. (Kolarič 2009 /2010)

V t. i. konservativno-korporativističnem modelu ima država pri zagotavljanju socialne varnosti večjo vlogo in deluje v dveh smereh: v smeri trga, kjer s svojo regulacijsko funkcijo omogoči, da si posamezniki zagotovijo svojo socialno varnost na trgu oz. kvazitrgu (tj. tisti del trga, kjer nastopajo akterji, ki so na kakršen koli način povezani z državo, npr. koncesionarji), preko obveznih socialnih zavarovanj, oziroma v smeri tistih, ki na trg delovne sile ne morejo vstopiti oziroma so izpadli z njega. Država pri tem financira zasebne neprofitne organizacije na lokalni ravni, ki omenjenim posameznikom zagotovijo socialno varnost in blaginjo. Ta tip predstavlja temelj v konservativnem in korporativističnem sistemu socialnih politik, ki temeljijo na principu enakovrednosti (več kot prispevaš, več dobiš). Socialna politika tukaj dopolnjuje ekonomsko varnost, ki si jo posameznik zagotavlja z delom. (Kolarič 2009 /2010)

V tretjem, t. i. socialnodemokratskem modelu pa država posameznikom zagotavlja socialno varnost in blaginjo preko obveznih socialnih zavarovanj ter preko močnega javnega sektorja. Pri tem tipu je socialna politika integrativna sila v družbi. Nacionalni minimum je

posamezniku zagotovljen ne glede na prispevke. Organizacije civilne družbe pri tem delujejo kot »glasnik« posameznikov in skupin, katerih potrebe kljub močno razvitemu javnemu sektorju ostajajo neizpolnjene. Pri skrbi za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje je družina popolnoma razbremenjena. Kritiki tega modela trdijo, da naj bi bil model preveč birokratiziran, saj se naj ne bi nanašal na posameznika. (Kolarič 2009 /2010)

3 PRIMERJALNA ANALIZA SLOVENIJE IN LITVE

Slovenija, z dobrima dvema milijonoma prebivalcev in površino 20.273 km², in Litva, s skoraj 3,6 milijona prebivalcev in površino 65.300 km², sta relevantni za primerjavo, saj gre za dve postsocialistični državi, ki sta bili vse do leta 1991 del večnacionalne države; Slovenija del Jugoslavije, Litva pa del Sovjetske zveze. Po tranziciji sta obe državi iz centralno-planskega gospodarstva prešli v t. i. tržno gospodarstvo, pri čemer sta se soočali z različnimi problemi. Prvega maja 2004 sta obe državi postali članici Evropske unije.

3.1 Izobraževalni sistem

3.1.1 Slovenski izobraževalni sistem

Slovenski sistem vzgoje in izobraževanja je bil od druge svetovne vojne izpostavljen številnim izobraževalnim reformam. Tista iz leta 1981 je bila prva, ki je poskušala učinkovito povezati izobraževanje in trg delovne sile s sistemom usmerjenega izobraževanja, ki pa je bil kasneje deležen številnih kritik in odpravljen. Trenutni sistem vzgoje in izobraževanja temelji na izobraževalni reformi iz leta 1990, ki je na ravni srednjega poklicnega in tehniškega izobraževanja poudarila potrebo po »relevantnosti izobrazbenih kvalifikacij za gospodarstvo«. Uveden je bil dualni sistem izobraževanja in t. i. socialno partnerstvo – delodajalci sodelujejo pri pripravi izobraževalnih programov in njihovem izvajanju, žal pa vedno manj pri prehodih poklicno izobraženega kadra v zaposlitve (glej Ministrstvo za šolstvo in šport 1995, Jerovšek 1980).

V Sloveniji je uveljavljen nacionalni kurikulum na vseh ravneh formalnega izobraževanja (Ivančič 2007, 63), nadzor nad šolskim sistemom pa izvajajo javne in lokalne avtoritete ter

šole same. Na začetku leta 2004, ko je bilo tedanje združeno Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport odpravljeno, sta bila ustanovljeni dve novi ministrstvi: Ministrstvo za šolstvo in šport, ki danes opravlja naloge na področjih »vzgoje, osnovnega šolstva, osnovnega glasbenega izobraževanja, srednjega in višjega šolstva, izobraževanja odraslih ter športa« in Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, ki danes opravlja predvsem naloge na področjih »visokega šolstva, raziskovalne dejavnosti in tehnologije« (MVZT in MŠŠ).

Izobraževalne ustanove so lahko zasebne ali javne. Večina (99 %) vseh učencev osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja obiskuje javne šole, ki so organizirane in financirane s strani države in občin (Eurydice 2009a). Zasebne šole pa »lahko sprejemajo svoje izobraževalne programe, po katerih si je mogoče pridobiti javno veljavno izobrazbo, če pristojni strokovni svet ugotovi, da je njihov standard primerljiv z javno veljavnimi programi, ki jih sprejema minister« (MŠŠ).

3.1.1.1 Predšolska vzgoja

Predšolska vzgoja v Sloveniji ni obvezna, izvajajo pa jo javni in zasebni vrtci. Vanje se lahko vključujejo otroci od enajstega meseca starosti, vzgoja pa jim je zagotovljena vse do vstopa v šolo (SURŠ).

3.1.1.2 Obvezno osnovnošolsko izobraževanje

Osnovnošolsko izobraževanje je edino obvezno izobraževanje v Republiki Sloveniji. Devetletno šolanje je razdeljeno na tri triletne obdobja (tri triade), od katerih vsaka vključuje po tri razrede. Ob koncu vsakega obdobja se znanje učencev preverja z nacionalnimi preizkusi znanja. Ob koncu tretjega obdobja šola v sodelovanju z zunanjimi ocenjevalci preverja znanje učencev (t. i. zaključno preverjanje znanja) iz slovenskega jezika, matematike, tujega jezika in iz dveh obveznih predmetov. (Zakon o osnovni šoli 1996) Po uspešno končani osnovni šoli pa lahko učenci nadaljujejo izobraževanje na kateri koli srednji šoli, čeprav so imeli pri prehodu do leta 2006 pri tem pomembno vlogo dosežki na zaključnem eksternem preverjanju (Ivančič 2008, 47 in 62).

3.1.1.3 Srednješolsko izobraževanje

Srednješolsko izobraževanje se nadaljuje po končanem obveznem izobraževanju in se deli na splošno ter na poklicno in srednje strokovno in tehniško izobraževanje. Poteka v poklicnih šolah, srednjih strokovnih šolah ter gimnazijah. (MŠŠ)

Izobraževalni programi, oblikovani na podlagi poklicnih standardov, se na tej ravni členijo v različne predmete in module, s čimer je dijakom omogočena izbirnost pri pridobitvi izobrazbe. Pri oblikovanju teh programov imajo določeno vlogo tudi socialni partnerji (zbornice, gospodarske družbe, zavodi, sindikati), saj gre tukaj za dualno organizirano izobraževanje; praktično izobraževanje se izvaja kot praktično usposabljanje z delom pri delodajalcu, ki »dijaku omogoči usposabljanje za pridobitev poklicne izobrazbe« (ZPSI-1).

3.1.1.4 Terciarno izobraževanje

Izraz *terciarno izobraževanje* se nanaša na višješolski, visokošolski strokovni in univerzitetni študij, ki poteka na javnih zavodih (univerze, fakultete, umetniške akademije, višje strokovne šole, samostojni visokošolski zavodi) (ZViS-UPB1).

»V visokošolski študij se lahko vključi, kdor je opravil maturo, v študij po programu za pridobitev visoke strokovne izobrazbe se lahko vključi tudi, kdor je opravil zaključni izpit po ustreznem štiriletнем srednješolskem programu, določenem s študijskim programom« (ZViS-UPB1).

3.1.2 Litovski izobraževalni sistem

3.1.2.1 Predšolska vzgoja

Predšolska vzgoja v Litvi je neobvezna in vključuje otroke od prvega do sedmega leta starosti (Eurydice 2009b).

3.1.2.2 Razdelitev izobraževalnega sistema po stopnjah ISCED

Izobraževalne ustanove v Litvi so lahko javne ali zasebne, v skladu z državno ustavo pa je izobraževanje obvezno do šestnajstega leta starosti, ko otrok zaključi osnovno in nižjo srednjo šolo, ki sta namenjeni pridobivanju splošne izobrazbe (Eurydice 2009b).

1. stopnja: osnovnošolsko izobraževanje (*primary education*)

Ta stopnja izobraževanja je obvezna. Otroci jo začnejo obiskovati s šestim/sedmim letom starosti, lahko tudi prej, pod pogojem, da otrok izpolnjuje določene zrelostne pogoje. Izobraževanje traja štiri leta in je namenjeno predvsem pridobitvi osnov pisanja in računanja. Ocenjevanje se na tej stopnji ne izvaja (Eurydice 2009b).

2. stopnja: osnovno izobraževanje (*basic education*)

Tudi ta stopnja izobraževanja je obvezna. Tukaj učenci pridobijo popolno znanje pisanja in računanja, osnovno tehnično znanje ter znanje o kulturi in družbi, kar jim omogoča kasnejše nadaljevanje izobraževanja na višjih stopnjah. Izobraževanje traja šest let. Deveti in deseti razred lahko učenci zaključijo tudi na poklicnih šolah prve stopnje in s tem pridobijo nižjo srednjo izobrazbo (*lower secondary education*). Sicer pa poklicno usposabljanje ni zagotovljeno le za zadnja dva razreda osnovnega izobraževanja. Poleg poklicne šole prve stopnje namreč obstajajo še poklicne šole druge, tretje in četrte stopnje, ki sodijo že v tretjo in četrto stopnjo po klasifikaciji ISCED (Eurydice 2009b).

3. stopnja: srednješolsko izobraževanje (*upper secondary education*)

Višje srednješolsko izobraževanje ni več obvezno. Učenci si na tej stopnji pridobijo splošno akademsko, tehnično, družboslovno in drugo znanje. Stopnja je dosežena po zaključenem dvoletnem izobraževanju (11. in 12. razred) na srednji šoli ali z izobraževanjem na poklicni šoli druge oz. tretje stopnje. V slednjem primeru si učenec pridobi poklicne kvalifikacije (Eurydice 2009b).

4. stopnja: višješolsko izobraževanje na strokovnih šolah (*post-secondary education at vocational schools*)

To, dve leti trajajočo, stopnjo obiskujejo učenci z osemnajstimi ali devetnajstimi leti, ki so zainteresirani, da si pridobijo poklicno izobrazbo (Eurydice 2009b).

5. stopnja: višješolsko izobraževanje na srednjih šolah (*post-secondary studies at high school*)

Ta stopnja predstavlja višješolsko izobraževanje, s katero si posameznik pridobi specifične kvalifikacije. Leta 2000 se je izvedla reforma, znotraj katere so ocenjevali kvaliteto srednjih šol, ki izvajajo izobraževanje na tej stopnji. Šole, prepoznane kot dovolj kvalitetne, so bile kasneje preoblikovane v fakultete (*college*), manj kvalitetne pa v strokovne šole (*vocational school*) (Eurydice 2009b).

6. stopnja: visokošolsko izobraževanje na fakultetah in univerzah (*post-secondary higher education at colleges and universities*)

Litva ima akademske (*universities*) in neakademske (*colleges*) izobraževalne institucije na ravni visokošolskega izobraževanja (Eurydice 2009b).

Na tej stopnji se izvaja neuniverzitetni študij na *college*, ki je organiziran za izobraževanje mladih, pa tudi odraslih, ki hočejo pridobiti višješolsko praktično izobrazbo iz ekonomije, administrativnih ved, umetnosti, tehnologije, jezikov idr., in traja tri do štiri leta. Študij za pridobitev dodiplomske univerzitetne izobrazbe pa traja 3,5 do 4,5 let. Po teh letih študenti diplomirajo ali pridobijo poklicne kvalifikacije (*professional qualification*), podiplomski študij, ki je dostopen tistim, ki so diplomirali in želijo pridobiti magistrsko izobrazbo in naziv, in specializiran strokovni študij, ki je namenjen diplomiranim posameznikom, ki se želijo pripraviti na delovno mesto, ki zahteva točno določena znanja (Eurydice 2009b).

7. podiplomski študij (*postgraduate studies*)

Sem spada doktorski študij, ki traja 3–4 leta in je namenjen usposabljanju znanstvenih raziskovalcev, in podiplomski umetnostni študij, ki je namenjen usposabljanju umetnikov (Eurydice 2009b).

3.1.3 Primerjava obeh izobraževalnih sistemov

Različni avtorji opozarjajo na podobne probleme, ki bi jih bilo potrebno odpraviti v slovenskem in litovskem izobraževalnem sistemu. Kar zadeva izobraževalno prehodnost Ivančičeva opozarja na problem poklicno-strokovnega izobraževanja v Sloveniji, saj kasneje ne nudi študija na univerzitetni ravni. Pravi, da sicer obstajajo razni premostitveni programi, ki kasneje omogočajo »izenačiti priložnosti mladih za nadaljevanje šolanja«, vendar velikokrat ovira vseeno ostane (Ivančič 2007, 55).

Tudi v Litvi poskušajo odstraniti ovire za prehod študentov med različnimi izobraževalnimi institucijami in stopnjami; podobno kot v Sloveniji je kritičen predvsem prehod med splošnim in poklicnim izobraževanjem (glej OECD 2002).

Standardizacija slovenskega izobraževanja je visoka. Izjema naj bi bilo terciarno izobraževanje, kjer so visokošolske izobraževalne institucije avtonomne pri izdelavi in sprejemu študijskih in znanstvenoraziskovalnih programov, pri določanju študijskega režima ipd. (ZViS). Na vseh ravneh formalnega izobraževanja je uveljavljen nacionalni kurikulum, s centralnimi regulacijskimi mehanizmi pa se zagotavljajo enaki izobraževalni standardi na nacionalni ravni. Ivančičeva opozarja, da se je šele konec 1990-ih začel poizkus večje decentralizacije in deregulacije izobraževalnega sistema, vendar še vedno obstajajo elementi, ki dokazujejo, da visoka stopnja standardizacije ni bila presežena (Ivančič 2007, 63).

Tudi litovski izobraževalni sistem je že precej bolj decentraliziran kot nekoč, šolske ustanove imajo več avtonomije in pristojnosti, vendar rezultat še vedno ni zadovoljiv. Decentralizacija je še vedno prenizka, sistem pa premalo fleksibilen. Prav tako bi bilo potrebno povečati sodelovanje in mobilnost študentov na višjih izobraževalnih stopnjah ter omogočiti lažji

dostop starejših v vseživljenjsko učenje. Opozarja se tudi na možnost prehitre specializacije šolarjev, kar še dodatno otežuje kasnejše prehode med smermi (OECD 2002).

Litovski izobraževalni sistem je, predvsem na račun nenehnih izobraževalnih reform, zelo nestabilen. Spreminja se struktura in način financiranja sistema, vsebina učnih načrtov, ustvarjajo se novi tipi izobraževalnih institucij ipd., nenehne spremembe pa se odražajo na visokem nezadovoljstvu šolarjev in njihovem nezaupanju v sistem (glej Lamanauskas in Railienė 2010, OECD 2002). Tudi po mnenju sindikatov učiteljev je sistem neučinkovit, sama kvaliteta šol naj bi bila (pre)nizka, splošna izobrazba ni kakovostna, saj učni načrti ne upoštevajo uravnovešenosti pri nalaganju delovnih obremenitev učencem in učiteljem, neučinkovita naj bi bila poraba evropskih sredstev, namenjenih za izobraževanje, prav tako ni postavljenih dolgoročnih finančnih strategij osnovnih šol. Med ministrstvom za izobraževanje in znanost in ostalimi akterji, ki so pomembni na področju oblikovanja izobraževalne politike (npr. občinami, delodajalci, učitelji), naj ne bi bilo zadostnega sodelovanja; njihove možnosti, da ustrezno zastopajo svoje interese, so večinoma le formalne (EIROnline). Tudi drugi avtorji opozarjajo, da se problemi v litovskem izobraževalnem sistemu rešujejo brez pretiranega sodelovanja različnih akterjev, ki so pri tem pomembni, prav tako cilji reform velikokrat niso niti dovolj jasni niti utemeljeni. Povečati bi se moralo zagotavljanje kakovosti univerz, na primer z zagotovitvijo večje preglednosti v postopku njihove akreditacije ipd., ena izmed prioritet pa bi morala biti tudi sprememba v izobraževanju učiteljev. Tudi standardizacija izobraževalnih izidov ni zadovoljiva, skladnost ocenjevanja med šolami naj bi bila prenizka (OECD 2002).

Kljub navedenim pomanjkljivostim litovskega izobraževalnega sistema ima Litva, v primerjavi s Slovenijo, več oseb z dokončano terciarno izobrazbo. Leta 2010 je bilo v Litvi 27 % oseb s terciarno izobrazbo, v starostni skupini od 15 do 64 let, v Sloveniji pa 20,2 %, kar je pod povprečjem držav članic EU, ki znaša 22,7 %. Delež se sicer v obeh državah iz leta v leto povečuje (Eurostat).

3.2 Trg delovne sile

3.2.1 Slovenski trg delovne sile

Vse do osamosvojitve Slovenije leta 1991 je bilo slovensko gospodarstvo plansko. Ob koncu 80-ih in začetku 90-ih, v času t. i. transformacijske depresije, je bil slovenski trg podvržen številnim spremembam v poklicni in sektorski strukturi. Stopnja brezposelnosti in število brezposelnih sta se povečali, delež delovno aktivne populacije pa občutno zmanjšal (Svetlik in drugi 2002, 12).

V obdobju 1993-1999 se je kazalo majhno naraščanje delovno aktivnih, izobrazbena struktura aktivnih pa se je izboljšala predvsem na račun zmanjšane deleža tistih, ki so imeli zaključeno le osnovno šolo. Spremembe v poklicni in sektorski strukturi so povzročile tudi dvig tistih, ki so zaposleni v storitvenih dejavnostih. V obdobju 1992–1998 delež zaposlenih v storitvah prvič preseže delež zaposlenih v industriji, leta 1999 pa celo preseže mejo 50 % (Svetlik in drugi 2002, 13).

Po tranziciji se je država soočala z izgubo trgov in nujnim prestrukturiranjem gospodarstva. Vse od leta 1993, ko je slovensko gospodarstvo postalo izvozno usmerjeno, pa vse do leta 2008 je bilo slovensko gospodarstvo ocenjeno kot dobro, svetovna finančna in gospodarska kriza konec leta 2008 pa je razmere znatno poslabšala. Konec leta 2009 je bilo v državi le 844.655 delovno aktivnih prebivalcev. Sicer pa je država še danes pretežno izvozno naravnana (predvsem zaradi svoje majhnosti) na gospodarsko bolj razvite, zahodne trge. Da bi lahko slovensko gospodarstvo postalo še bolj konkurenčno, pa je nujno zagotoviti večjo stopnjo tehnološkega razvoja (glej EURES). Tudi Kramberger opozarja, da bo potrebno preseči, trenutno dokaj zavrto uporabo znanja, saj slovenski trg dela še vedno deluje na nižjih tehnoloških ravneh, s čimer bo težko zagotoviti bodoči družbeni razvoj (Kramberger 2007b, 64).

Sicer je danes na področju človeškega kapitala, družbene vključenosti prebivalstva in zaposlovanja Slovenija na ravni povprečja držav EU, z relativno visoko stopnjo socialne varnosti pa to povprečje pogosto presega. Toda slovenski trg delovne sile je še vedno preveč tog, strukturna neskladja na trgu (izobrazbena, poklicna in regionalna) so prevelika,

izobrazbena raven prenizka, delež nezahtevnih delovnih mest pa previsok. Prav tako se na trgu soočamo z neenakostjo pri dostopu do dela, kapitala in znanja, kar povečuje socialne razlike, prenizka pa je tudi delovna aktivnost prebivalstva v določenih starostnih skupinah. Povečati bi morali delež zaposlenih starejših in uvesti več fleksibilnih oblik zaposlovanja (zaposlitev za krajši delovni čas, delo na domu, samozaposlovanje ipd.), s katerimi bi nižali stopnjo brezposelnosti, zmanjševali strukturna neskladja in omogočali večjo prilagojenost zaposlenosti posameznikom (Svetlik in drugi 2011).

Povečati je potrebno tudi stopnjo delovne aktivnosti mladih in pospešiti doseganje z evropskimi državami primerljivo stopnjo izobrazbe. Strokovnjaki menijo, da je potrebno »omejiti študentsko delo in bonitete, ki podaljšujejo čas dokončanja študija, uvesti druge oblike finančne pomoči študentom (krediti, štipendije) in jih spodbujati k osamosvajanju od družin z zagotavljanjem pogojev bivanja (študentski domovi, neprofitna stanovanja)« (Svetlik in drugi 2011).

Kramberger opozarja na problem diskriminatorne fleksibilizacije mladih, ki se je zgodila kot posledica izobraževalne ekspanzije in povečanega priliva mladih izobraženih na trge dela. Pravi, da je bila na makroravni fleksibilizacija trga dosežena s kolektivno segmentacijo celotnega trga. Tako lahko opazimo, da se trg deli na osrednji del, kjer se nahajajo kolektivno močno zaščitena delovna mesta, in periferni del, kjer najdemo manj zaščitene, začasne in fleksibilne delovne položaje v vseh pogledih. Omenja, da so ceno za takšno ureditev plačali predvsem mladi izobraženci, »njihovo povpraševanje po varnejših delovnih mestih za približno dvakrat presega ponudbo. To dogajanje je privedlo do stanja, da lahko večina mladih tudi na bolj tvegana delovna mesta vstopa le skozi periferne segmente trga dela« (Kramberger 2007b, 64).

Kakovost delovnih mest, merjena s stopnjo zahtevanega znanja, je precej pod ravno razvitih držav, kar je deloma posledica nizke izobrazbene ravni. V Sloveniji primanjkuje visoko usposobljenega kadra na posameznih segmentih trga delovne sile. Še vedno je premalo tehnološkega posodabljanja in (lastnega) razvoja. »Okrepiti je treba razvojno in raziskovalno dejavnost v organizacijah ter njeno povezavo z univerzami in inštituti, spodbujati tehnološko posodabljanje, menedžment znanja, zaposlovanje raziskovalcev v gospodarstvu, podjetništvu. Tak razvoj bo zmanjševal pričakovane primanjkljaje delovne sile, ki bodo nastajali iz demografskih razlogov« (Svetlik in drugi 2011).

3.2.2 Litovski trg delovne sile

Litva je po drugi svetovni vojni prisilno postala republika nekdanje Zveze sovjetskih socialističnih republik (v nadaljevanju ZSSR). Takrat je bilo njeno gospodarstvo prilagojeno gospodarstvu celotne ZSSR; njena ekonomija se je podredila t. i. socialističnemu, centralnoplanskemu gospodarstvu, dobava surovin za podjetja se je pridobivala centralno, izvoz pa je bil v večji meri orientiran le na trge zveze (glej EIROOnline).

Po osamosvojitvi Litve avgusta 1991 se je moralo državno gospodarstvo soočiti z ogromno spremembo. Republika Litva je izgubila dosedanje gospodarske trge, posledično je padel obseg domače proizvodnje, zaradi presežne zaposlenosti se je zvišala stopnja brezposelnosti ter padla raven BDP-ja. Država se je soočala z visoko stopnjo inflacije ter industrijo, ki za nove razmere ni bila več učinkovita (glej EIROOnline, Cymbaliuk 2010).

Po tranziciji Litva preide v tržno usmerjeno gospodarstvo. Za zagotovitev ekonomske učinkovitosti je bilo potrebno privatizirati podjetja, ki so bila prej v državni lasti, kar nakazuje na tedanji prehod iz socializma h kapitalizmu. Privatizacija (porast individualnih podjetij, delniških družb ...) in večja decentralizacija postopoma prineseta okrevanje gospodarstva, čeprav si Litva vse do leta 1998 ni opomogla. Trg delovne sile je bil po uvedbi novega ekonomskega sistema povsem drugačen kot pred tranzicijo, kar se je odražalo v neskladju med ponujeno delovno silo in povpraševanjem po njej. Brezposelnost je šele leta 2002 pričela padati (skladno s tem se je zvišala tudi zaposlenost), od leta 1990 do 1998 pa je konstantno naraščala. Sicer so od vseh brezposelnih največji problem vedno predstavljali dolgotrajno brezposelni. Delež teh je začel padati šele leta 2006 (glej EIROOnline, Cymbaliuk 2010).

Maja 2004 Litva postane del Evropske unije. Čeprav se delovna zakonodaja počasi liberalizira, je glede zaščite zaposlitev še vedno preveč toga. Od leta 2004 je bilo v tej smeri podanih mnogo predlogov, ki so predmet razprave (glej EIROOnline).

Vključenost socialnih partnerjev pri oblikovanju in izvajanju delovne zakonodaje se od leta 2000 povečuje; novi predlogi se lahko predložijo v presojo le z njihovim soglasjem. Tudi pri oblikovanju in izvajanju aktivnih ukrepov politike trga dela igrajo vlogo svetovalnih

izvedencev, čeprav je njihovo delovanje velikokrat le formalno. Njihovo sodelovanje pri urejanju politike socialne varnosti pa je šibko (glej EIROnline).

3.2.3 Primerjava obeh trgov delovne sile

3.2.3.1 Gospodarska rast in BDP

»Hitrejša gospodarska rast je največji spodbujevalec zaposlenosti in najboljše sredstvo socialne varnosti ter družbene vključenosti prebivalstva. Merjena je s stopnjo rasti bruto domačega proizvoda (BDP), izračunanega v cenah izbranega baznega leta« (SURS).

»Bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP) je najpomembnejši agregat nacionalnih računov in najboljše merilo celotne ekonomske aktivnosti. Je vsota vrednosti vseh končnih dobrin in storitev, proizvedenih v državi (rezidenčnih proizvodnih enotah) v določenem obdobju, ki je običajno četrletje ali leto« (SURS).

V kolikor želimo primerjati ekonomsko moč držav, si moramo ogledati, kolikšen je BDP na prebivalca. Ta pokaže blaginjo prebivalstva – koliko končnih dobrin in storitev, proizvedenih v državi, odpade na posameznika. V Sloveniji je v zadnjih osmih letih BDP na prebivalca znašal precej več kot v Litvi, a še vedno precej manj, kot je povprečni BDP na prebivalca v celotni Evropski uniji. Povprečni BDP na prebivalca je v Sloveniji znašal dobrih 17.300 EUR, kar je skoraj za 9.600 EUR več kot v Litvi. Litva je sicer leta 2009 beležila enega izmed največjih padcev BDP-ja v celotni Evropski uniji, ki je znašal skoraj 15 %. Isto leto je Slovenija beležila 8,1 % padec BDP (glej Tabelo 3.1).

Tabela 3.1: BDP na prebivalca (v EUR)

država/leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU-27	20.500	20.700	21.700	22.500	23.700	25.000	25.000	23.500	24.500
Slovenija	12.300	12.900	13.600	14.400	15.500	17.100	18.400	17.300	17.600
Litva	4.300	4.800	5.300	6.100	7.100	8.500	9.600	7.900	8.300

Vir: Eurostat (2011).

Kljub temu statistični podatki kažejo, da ima Litva v primerjavi s Slovenijo precej večjo stopnjo rasti BDP oz. gospodarsko rast, obe državi pa sta pri rasti nad povprečjem držav EU (glej Tabela 3.2).

Tabela 3.2: Stopnja rasti BDP (v %) – glede na predhodna leta

država/leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU-27	1,2	1,3	2,5	2,0	3,3	3,0	0,5	-4,3
Slovenija	3,8	2,9	4,4	4,0	5,8	6,8	3,7	-8,1
Litva	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,7

Vir: Eurostat (2011).

3.2.3.2 Delovno aktivno prebivalstvo

Aktivno prebivalstvo je sestavljeno iz delovno aktivnega prebivalstva in brezposelnih oseb. K delovno aktivnemu prebivalstvu štejemo zaposlene in samozaposlene osebe (Državni portal Republike Slovenije). Glede na celotno število prebivalcev v Sloveniji in Litvi ima Litva manjši odstotek delovno aktivnega prebivalstva kot Slovenija. Ta je v celotnem obdobju 2001–2008 beležila rast delovno aktivnih prebivalcev, Litva pa le v obdobju 2006–2008. V lanskem letu je mogoče v obeh državah opaziti upad delovno aktivnih oseb (glej Tabela 3.3). Stopnja delovne aktivnosti, izračunana kot odstotni delež aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu (t. j. vse osebe, stare 15 let in več) je v Sloveniji višja kot v Litvi (v letu 2010 za skoraj 10 % (Slovenija 71,5 % in Litva 70,5 %)).

Tabela 3.3: Delovno aktivno prebivalstvo (v milijonih)

država/leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Slovenija	970,8	961,2	1.006,7	1.015,5	1.022,0	1.034,9	1.041,8	1.041,7	1.041,5
Litva	1.620,5	1.636,1	1.616,8	1.606,7	1.588,5	1.603,2	1.614,0	1.640,9	1.634,7

Vir: Eurostat (2011).

Sicer pa se obe državi soočata z nizko stopnjo delovne aktivnosti v določenih starostnih skupinah. Zlasti je opazna nižja aktivnost mlajših in starejših generacij, kar je povezano z zgodnjim izstopom s trga delovne sile in poznim vstopom na trg (Eurostat).

3.2.3.3 Brezposelnost

Stopnja brezposelnosti je definirana kot število brezposelnih v %, glede na aktivno prebivalstvo. Ločimo stopnjo registrirane brezposelnosti, ki primerja število registrirano brezposelnih oseb s številom aktivnih oseb in stopnjo anketne brezposelnosti, ki se ugotavlja s četrtletnimi anketami o delovni sili, skladno z navodili Mednarodne organizacije za delo (ILO) in je kot taka edina mednarodno primerljiva (UMAR).

Statistični podatki kažejo, da ima Litva višjo stopnjo brezposelnosti kot Slovenija (glej Tabela 3.4). Litva ima zadnja leta sicer najnižjo stopnjo brezposelnosti izmed vseh baltskih držav, vendar je bila ta v letu 2010 še vedno za več kot 10 % višja kot v Sloveniji. V začetku svetovne ekonomske in gospodarske krize, je v Litvi moč opaziti izjemen porast brezposelnih oseb, v letu 2009 je bila stopnja brezposelnosti za 7,9 % višja, v primerjavi s prejšnjim letom. V Sloveniji je upad brezposelnih v tem obdobju viden, a ne tako očiten. Največ brezposelnih oseb je zaradi izteka zaposlitev za nedoločen čas trajno presežnih delavcev in stečajnikov (ZRSZ).

Tabela 3.4: Stopnja brezposelnosti (v %)

država/leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Slovenija	8,9	9,0	9,1	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7
Litva	6,3	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3

Vir: Eurostat (2011).

Zanimivo je, da je v Sloveniji stopnja brezposelnosti žensk (v povprečju) malo večja kot stopnja brezposelnosti moških, v Litvi pa je ravno obratno (izjema je leto 2010, saj je bila to leto stopnja brezposelnosti moških v Sloveniji višja kot stopnja brezposelnosti žensk) (glej Tabelo 3.6 in Tabelo 3.7) (Eurostat).

Slovenija ima tudi nižjo stopnjo dolgotrajne brezposelnosti kot Litva, prav tako nižjo, kot je povprečna stopnja dolgotrajne brezposelnosti v državah EU (glej Tabelo 3.5). Stopnja dolgotrajne brezposelnosti predstavlja razmerje med številom dolgotrajno brezposelnih (osebe, ki so brezposelne eno leto in več) in številom aktivnih prebivalcev. Od leta 2005 do leta 2010 je bila povprečna stopnja dolgotrajne brezposelnosti v Sloveniji 2,5 %, v Litvi pa 3,3 %. V tem obdobju je bila stopnja dolgotrajne brezposelnosti moških v Sloveniji 2,3 % in žensk 2,7 %, v Litvi pa stopnja dolgotrajne brezposelnosti moških 3,6 %, žensk pa 3,1 %.

Tabela 3.5: Stopnja dolgotrajne brezposelnosti (v %)

država/leto	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU-27	4,0	4,1	3,7	3,1	2,6	3,0	3,9
Slovenija	4,3	3,1	2,9	2,2	1,9	1,8	3,2
Litva	8,1	4,3	2,5	1,4	1,2	3,2	7,4

Vir: Eurostat (2011).

Tabela 3.6: Stopnja dolgotrajne brezposelnosti moških (v %)

država/leto	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU-27	3,5	3,8	3,5	2,9	2,4	2,9	3,9
Slovenija	4,1	2,9	2,5	1,8	1,6	1,7	3,4
Litva	9,4	4,2	2,5	1,4	1,0	3,6	9,0

Vir: Eurostat (2011).

Tabela 3.7: Stopnja dolgotrajne brezposelnosti žensk (v %)

država/leto	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU-27	4,6	4,5	4,1	3,4	2,8	3,1	3,8
Slovenija	4,2	3,3	3,5	2,7	2,1	1,9	2,9
Litva	6,5	4,5	2,5	1,3	1,4	2,8	5,8

Vir: Eurostat (2011).

3.2.3.4 Minimalna plača

V Sloveniji je od leta 2000 moč opaziti trend konstantnega dvigovanja mesečnega, zakonsko določenega, minimalnega zaslužka delavca. V Litvi se je vse do leta 2007 minimalna plača zviševala, zadnja štiri leta pa je enaka. Najvišji dvig minimalne plače beleži Slovenija med februarjem in marcem v letu 2010, ko se je ta dvignila za bruto znesek 137 EUR (s 597,43 EUR na 734,15 EUR). Sicer je zajamčena bruto minimalna plača v Litvi precej nižja kot v Sloveniji. V letu 2011 ta v Sloveniji znaša 748,10 EUR, v Litvi pa 231,70 EUR. V Litvi se sicer trenutno sindikati pogajajo za izboritev višjega minimalnega zaslužka, vendar so predvsem mala in srednja podjetja proti temu (Eurostat).

3.3 Sistem socialne varnosti

3.3.1 Sistem socialne varnosti v Sloveniji

Začetke socialne varnosti pri nas beležimo že od leta 1838 naprej, z ustanovitvijo prvih blagajn za vzajemno pomoč. Leta 1922 je bil na tem področju sprejet prvi celotni zakon, ki je zajemal vse oblike socialnega zavarovanja ter dodatno še zavarovanje za brezposelnost, ki pa v praksi zaradi vojne ni bilo do konca realizirano. Po letu 1945 je bilo na ozemlju nekdanje Jugoslavije več posameznih zavarovalnic, združenih v enotno socialno zavarovanje v Zagrebu, pet let kasneje pa v t. i. samoupravnih interesnih skupnostih. Po letu 1990 imamo posamezne zavode za zaposlovanje ter invalidsko, pokojninsko in zdravstveno zavarovanje. (Kolarič 2009 /2010)

Slovenski sistem socialne varnosti zajema sistem socialnega zavarovanja, sistem socialnega varstva in družinske prejemke. Le-ti niso vezani na obstoj delovnega razmerja, financirani pa so iz javnih sredstev. (Kolarič 2009 /2010)

Socialno zavarovanje je sestavljeno iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega zavarovanja, zavarovanja za primer brezposelnosti in zavarovanja za starševsko varstvo. Ta zavarovanja so obvezna za vse zaposlene in samozaposlene osebe, izjema je le zavarovanje za primer brezposelnosti, ki je za samozaposlene osebe prostovoljno. Sistem se financira iz socialnih prispevkov zaposlenih in delodajalcev. (Kolarič 2009 /2010)

V okviru sistema socialnega varstva se izvajajo programi in ukrepi za reševanje socialnih stisk posameznikov in preprečevanje socialne ogroženosti. Po zakonu o socialnem varstvu se z denarno socialno pomočjo upravičencem zagotavljajo sredstva za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje. Upravičenci so vse osebe, ki si preživetja ne morejo zagotoviti z delom, s pravicami iz dela, iz zavarovanja, z dohodki iz premoženja ali drugih virov, nimajo dohodkov ali pa so ti pod 221,70 EUR. (Kolarič 2009 /2010)

Socialna varnost se brezposelnim osebam zagotavlja z dvema vrstama socialne pomoči; z že prej omenjeno denarno socialno pomočjo ali pa z denarnim nadomestilom za brezposelnost iz sistema obveznega socialnega zavarovanja, katerega namen je nadomeščanje izgubljenega

dohodka in ohranitev pridobljenega družbenega položaja posameznika. Višina denarnega nadomestila je odvisna od povprečne mesečne plače v zadnjih dvanajstih mesecih pred brezposelnostjo, upravičenci pa nadomestilo prejemajo za dobo od treh mesecev do dveh let, odvisno od časa predhodne dobe zavarovanja. (Kolarič 2009 /2010)

3.3.2 Sistem socialne varnosti v Litvi

Eden izmed glavnih problemov Litve je velik razkol znotraj družbene strukture. Zaposleni v zasebnem sektorju in v razvijajočih se panogah uživajo visok življenjski standard, medtem ko so zaposleni v javnem sektorju, upokojeanci in mlade družine v tem smislu poraženci. Ena izmed glavnih nalog države je zmanjšati to vrzel in vsem zagotoviti socialno varnost, kot je zapisano že v ustavi (Haus Rissen Hamburg 2006, Medaiskis 1998).

Litva je imela po osamosvojitvi zelo malo časa, da vzpostavi lasten sistem socialne varnosti, ki bi ustrezal novemu, tržno usmerjenemu gospodarstvu. Sistem socialnega varstva, veljaven v ZZSR, spremenjenim tržnim razmeram ni več ustrezal, Litva pa je imela pri prilagajanju spremembam nemalo težav, predvsem zaradi zakoreninjenega načina razmišljanja, ki se je oblikoval pod vplivom paternalistične ZZSR. Za socialno varnost je bila takrat zadolžena izključno država (zasebnih zavodov, pokojninskih skladov ipd. ni bilo), posamezniki so se počutili odvisni od države in njene pomoči. Zakoni na tem področju so bili zelo posplošeni, socialna varnost pa je bila prej privilegij kot pravica. Država je namreč pri dodeljevanju pravic privilegirala določene skupine prebivalstva, za katere ni bilo nujno, da so bile tiste, ki pomoč najbolj potrebujejo. Financiranje sistema je bilo zelo zapleteno; velik del ukrepov se je financiral posredno, preko vzdrževanja nizkih cen dobrin, storitev, brezplačne zdravstvene oskrbe ipd. Zanesljivih podatkov o izdatkih za sistem ni bilo, prav tako ne drugih podatkov od zavarovalnic in bank (Haus Rissen Hamburg 2006, Medaiskis 1998).

Zaradi pomanjkanja izkušenj na tem področju, premalo usposobljenih strokovnjakov in stare miselnosti zakonodajalcev sistem na začetku ni bil optimalno zastavljen. Še danes se na tem področju država sooča z različnimi reformami, predvsem pri zagotavljanju socialnih storitev tistim, ki jih res potrebujejo (Haus Rissen Hamburg 2006, Medaiskis 1998).

Litovski sistem socialne varnosti, podobno kot slovenski, krije tveganja za zdravstveno varstvo, bolezni, materinstvo (očetovstvo), nezgode pri delu, poklicne bolezni, pomoč v primeru smrti, invalidnost, starost, predčasno upokožitev, pokojnino za preživele osebe, brezposelnost in družinske dajatve. Sistem se financira iz prispevkov (zavarovancev in delodajalcev) in davkov, osnovni prispevek za vsa tveganja pa znaša 33,7 % vseh bruto dohodkov. Od tega delodajalec prispeva 30,7 %, zaposleni pa 3,0 %. Določene kategorije oseb sofinancira tudi država (predvsem otroke) (Haus Rissen Hamburg 2006, Medaiskis 1998).

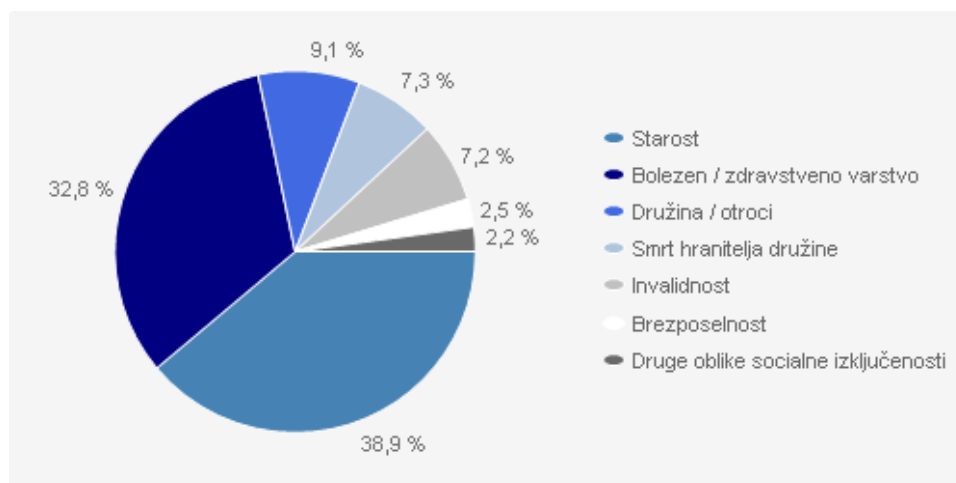
Pogoj, da ste v Litvi upravičeni do socialne varnosti, je, da ste zaposleni ali samozaposleni in da plačujete prispevke. Za zaposlene so obvezna vsa področja litovske socialne varnosti, za samozaposlene pa samo nekatera (zdravstveno varstvo in pokojnina), v ostala pa se lahko vključijo prostovoljno (npr. zavarovanje za brezposelnost, poklicne bolezni ipd.). Zdravstveno zavarovanje je obvezno za vse rezidente. Sistem dajatev pri pokojninskem in zdravstvenem zavarovanju je za zaposlene in samozaposlene enak, prispevki pa so različni (Haus Rissen Hamburg 2006).

3.3.3 Primerjava obeh sistemov socialne varnosti

Za prejemke in storitve programov socialne zaščite je bilo v Sloveniji v letu 2009 namenjenih 8.550 milijonov EUR, kar predstavlja slabo četrtno bruto domačega proizvoda. V letu 2008 so bili izdatki za 7 % nižji. Statistika kaže, da izdatki vse od leta 1996 rastejo v povprečju 3 % na leto. Največji delež (skoraj 20 %) je bil v letu 2009 namenjen za področje bolezni in zdravstvenega varstva (malo manj kot tretjina vseh sredstev), starosti ter družine in otrok. Preostali del sredstev je bil namenjen za področje brezposelnosti in drugih oblik socialne izključenosti ter nastanitev. Za področje brezposelnosti se je v letu 2009 namenilo 209.000 EUR oziroma 0,6 % bruto domačega proizvoda (glej Graf 3.1) (SURS).

Skoraj dve tretjini virov za financiranje programov socialne zaščite v Sloveniji predstavljajo socialni prispevki. Prispevki delodajalcev so v letu 2009 predstavljali dobro četrtno, prispevki zavarovanih oseb pa malo več kot dve petini finančnih virov. Prispevki države so se v tem letu zvišali za nekaj več kot 25 % in skupaj z drugimi viri predstavljali več kot tretjino vseh virov, s katerimi se financira socialna zaščita (SURS).

Graf 3.1: Izdatki za socialne prejemke po področjih socialne zaščite (tveganjih), Slovenija, 2009

Vir: SURS (2011).

V Litvi pa je bilo v letu 2008 za prejemke in storitve programov socialne zaščite namenjenih dobrih 16 % bruto domačega proizvoda, kar znaša približno 1.553 EUR na prebivalca, kar je za približno 2.400 EUR manj na prebivalca kot v Sloveniji. Podobno kot v Sloveniji je bil največji delež namenjen za področje boleznin in zdravstvenega varstva, starosti ter družine in otrok, preostali del pa za področje brezposelnosti in drugih oblik socialne izključenosti. Za področje brezposelnosti se je v letu 2008 namenilo 0,4 % bruto domačega proizvoda (Eurostat).

Deleži izdatkov za socialne prejemke po določenih področjih socialne zaščite so v Litvi podobni kot v Sloveniji. 39,8 % celotnih izdatkov je bilo v letu 2008 namenjenih za področje starosti, 28,6 % za področje boleznin in zdravstvenega varstva, 11,6 % za področje družine, 10,1 % za področje invalidnosti, 2,4 % za področje brezposelnosti, 1,2 % pa za področje socialne izključenosti (Eurostat).

3.4 Strukturna brezposelnost

Ujemalni problem oz. strukturna brezposelnost se prične z izobrazbeno strukturo (Kramberger 2007a, 131). Da bi bilo vključevanje strukturno brezposelnih oseb v posamezne aktivnosti – ukrepe aktivne politike zaposlovanja in v zaposlitev – kar se da optimalno, je potrebno letno pregledati, kateri poklici so v državi deficitarni oz. suficitarni. Letni pregled se opravi na

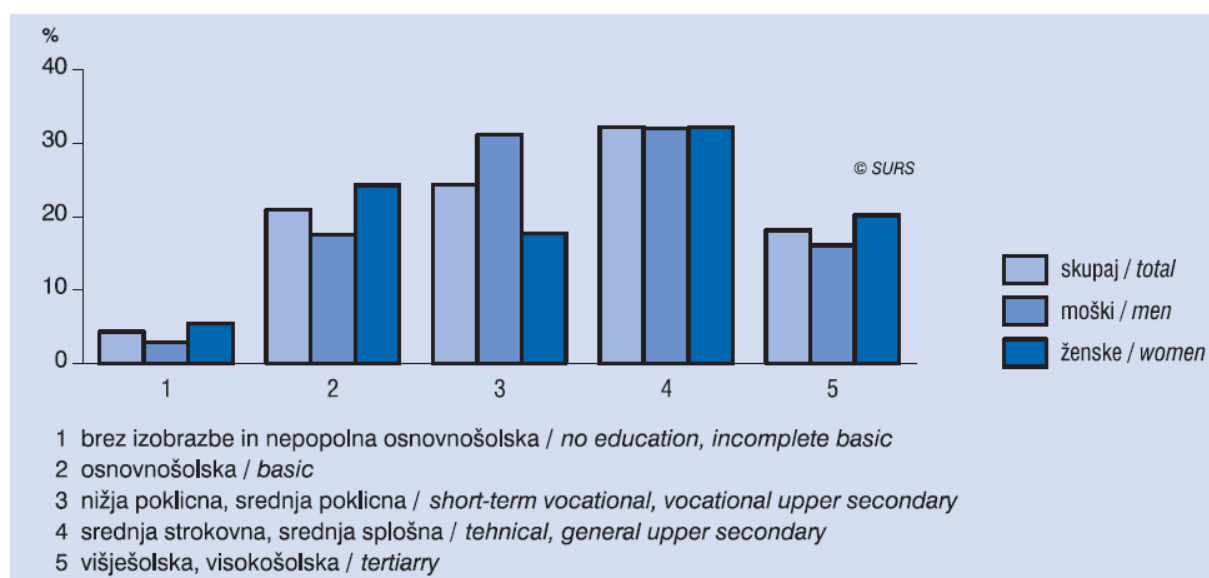
podlagi »podatkov o aktualnem povpraševanja delodajalcev po delavcih, podatkov o povprečnem številu brezposelnih oseb ter podatkov o številu izdanih delovnih dovoljenj« (ZRSZ).

3.4.1 Strukturna brezposelnost v Sloveniji

Strukturna brezposelnost je od vseh vrst brezposelnosti na Slovenskem najbolj razširjena (Svetlik in drugi 2002, 21).

Najprej si oglejmo izobrazbeno strukturo prebivalstva v Sloveniji (glej Graf 3.2).

Graf 3.2: Prebivalstvo, staro 15 let in več, po izobrazbi in spolu, 2009

Vir: SURS (2010, 137).

Kot je razvidno, je največ oseb, tako moških kot žensk, srednješolsko izobraženih, sledijo osebe z nižjo in srednjo poklicno šolo, šele na tretjem mestu so tisti z višješolsko in visokošolsko izobrazbo.

Po podatkih ZRSZ iz leta 2010 osebe s I.–II. stopnjo izobrazbe predstavljajo največjo skupino brezposelnih. Lani jih je bilo na Zavodu v povprečju prijavljenih več kot 37 tisoč, kar znaša 37,3 % vseh brezposelnih. Ostali imajo večinoma V. stopnjo izobrazbe (26,2 % vseh brezposelnih) ter III.–IV. stopnjo izobrazbe (25,3 % vseh brezposelnih). 11,1 % je bilo brezposelnih s terciarno izobrazbo. Na Zavodu trdijo, da se izobrazbena struktura

brezposelnih, skladno z izboljšanjem izobrazbene strukture prebivalstva, izboljšuje. Sicer pa Zavod beleži porast brezposelnosti terciarno izobraženih, na drugi strani pa se zmanjšuje delež brezposelnih oseb brez vsaj poklicne izobrazbe. Delež tistih s poklicno oz. štiriletno srednjo šolo se bistveno ne spreminja (ZRSZ 2010, 38).

Če si ogledamo študente terciarnega izobraževanja po področjih, ugotovimo, da se daleč največ študentov odloča za študij s področja družbenih ved, poslovnih ved in prava (glej Tabela 3.10). Delež teh se je od leta 2004 sicer zmanjšal, a še vedno ostaja zelo visok. ZRSZ poroča, da je s končano VII. stopnjo izobrazbe največ prijavljenih brezposelnih oseb z izobrazbo diplomirani ekonomist (VS), univerzitetni diplomirani ekonomist, univerzitetni diplomirani pravnik, diplomirani upravni organizator (VS), diplomirani organizator – menedžer (VS), univerzitetni diplomirani organizator, profesor športne vzgoje, univerzitetni diplomirani politolog, diplomirani organizator turizma (VS), profesor slovenščine. Tukaj podatki kažejo na očitno strukturno neuskkljenost sistema izobraževanja in trga delovne sile (ZRSZ 2010, 39). Kot opozarja tudi Kramberger, »se pri nas večkrat vnema spor okrog trditve, da se mladi pretirano usmerjajo v družbene in poslovne vede, premalo pa v tehniko. Medtem ko sicer med diplomanti srednjih šol še prevladujejo tehniki, se na terciarni ravni to obrne v korist družboslovja« (Kramberger 2007a, 135).

Tabela 3.8: Študenti terciarnega izobraževanja v Sloveniji po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije ISCED 97, 2004–2009

Področje izobraževanja	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1. Izobraževanje	10.183	10.118	9.703	9.298	8.822	8.497
2. Umetnost in humanistika	8.559	8.596	9.022	9.365	9.341	9.566
3. Družbene vede, poslovne vede, pravo	49.207	49.903	48.310	45.372	43.437	43.025
4. Znanost, matematika, računalništvo	6.029	6.241	6.446	6.827	7.066	7.685
5. Tehnika, proizvodne in predelovalne tehnologije in gradbeništvo	17.753	17.962	19.374	20.952	21.787	21.734
6. Kmetijstvo in veterina	3.565	3.506	3.705	3.819	3.788	3.689
7. Zdravstvo in sociala	8.032	8.462	8.381	8.720	9.283	10.006
8. Storitve	8.900	10.006	11.003	11.092	10.867	10.671

Vir: SURS (2010).

Po drugi strani je dober podatek, da se delež tistih, ki se izobražujejo na področju tehnike, proizvodne in predelovalne tehnologije ter gradbeništva, viša, saj je bilo v zadnjih letih na teh področjih tudi največ povpraševanja po delavcih (glej Tabelo 3.10).

Tabela 3.9: Prijavljena dela na ZRSZ po področjih dejavnosti, od leta 2006 do julija 2011

PODROČJE	2006	2007	2008	2009	2010	julij 2011
Kmetijstvo, lov, gozdarstvo, ribištvo	166	144	119	101	89	62
Rudarstvo	24	34	26	17	21	13
Predelovalne dejavnosti	4.402	4.306	3.727	2.185	2.869	1.931
Oskrba z električno energijo	90	79	47	39	47	29
Gradbeništvo	2.899	3.411	3.297	2.099	1.988	1.719
Trgovina	2.793	3.136	3.108	1.932	1.915	1.134
Promet in skladiščenje	1.218	1.293	1.249	787	801	508
Gostinstvo	1.152	1.263	1.329	1.022	980	594
IT-dejavnosti	/	/	369	238	271	155
Finančne in zavarovalniške dejavnosti	405	369	463	326	314	190
Poslovanje z nepremičninami	3.249	3.653	139	86	97	59
Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	/	/	982	828	1.064	674
Dejavnost javne uprave in obrambe	367	393	375	238	213	129
Izobraževanje	1.098	962	1.113	1.141	1.203	645
Zdravstvo in socialno varstvo	679	668	798	616	695	427
Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	/	/	164	126	115	62

Vir: ZRSZ (2011).

3.4.2 Strukturna brezposelnost v Litvi

Mednarodna primerjava diplomantov pokaže, da je Slovenija s strukturo izobraževanja nekje v povprečju držav Evropske unije. Zanimivo je, da ima Litva zelo podobno sestavo (glej Tabelo 3.11). Predvsem je to opaziti pri občutno večjem številu diplomantov na področju poslovnih in družbenih ved, manj je diplomantov naravoslovja in računalništva ter razmeroma več diplomantov tehnike, čeprav se delež teh v Litvi zadnja leta zmanjšuje (glej tudi Kramberger 2007a, 135–136).

V Litvi so pomembni sektorji finančnih storitev, bančništva in nepremičninskih storitev. V teh primanjkuje strokovnjakov, prav tako so deficitarni poklici tisti v javnem sektorju, gradbeništvu, trgovini na drobno, predvsem pa se je v zadnjem času povečalo povpraševanje po IT-delavcih. V zadnjih petih letih so se namreč na znanju temelječe industrije zelo razvile. Poleg informacijskih tehnologij, telekomunikacije in finančnega sektorja, se je razvilo tudi področje biotehnologije, vse bolj pomemben pa postaja tudi turizem (Prospects).

Tudi OECD v svojem poročilu opozarja na ujemalni problem v Litvi in državo poziva, da bi moralo biti predvsem poklicno izobraževanje bolj usklajeno s spremembami v ekonomiji in na trgu (glej OECD, 2002).

Tabela 3.10: Študenti terciarnega izobraževanja v Litvi po področjih izobraževanja, 2004–2009

	Področje izobraževanja	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1.	Poslovne in družbene vede	22.028	23.852	24.687	27.825	29.331	26.242
2.	Tehniški poklici	7.142	6.107	6.022	5.847	6.274	5.754
3.	Pravo	3.502	3.286	3.231	3.692	3.669	3.791
4.	Zdravstvo	3.398	4.024	3.747	3.789	3.567	3.748
5.	Arhitektura in gradbeništvo	2.575	2.770	3.203	3.741	3.896	3.597
6.	Usposabljanje učiteljev, pedagogika	2.797	2.947	4.334	3.820	3.627	3.355
7.	Umetnost	1.296	1.448	1.568	1.912	2.153	2.166
8.	Socialne storitve	3.028	3.306	1.878	2.189	2.126	1.870
9.	Prevozne storitve	1.040	2.066	1.922	1.537	1.501	1.232
10.	Kmetijstvo, gozdarstvo	1.296	1.432	1.232	1.198	1.186	1.116

ribištvo							
11.	Proizvodnja in predelava	1.127	1.690	1.637	1.552	1.128	1.102
12.	Računalništvo	1.240	1.184	1.026	957	778	673
13.	Humanistika	531	468	395	480	392	369
14.	Varstvo okolja	312	378	306	283	292	320
15.	Varnostne službe	–	–	20	149	225	203
16.	Veterina	59	74	72	61	71	92

Vir: Statistikos departamentas (2010).

4 ZAKLJUČEK

Če povzamemo, je od vseh vrst brezposelnosti strukturna brezposelnost ena izmed trenutno najbolj razširjenih in težje obvladljivih. O njej govorimo, ko izobrazbena struktura prebivalstva ne ustreza potrebam gospodarstva, dejavnikov, ki vplivajo na ta ujemalni problem, pa je več: od strukturnih indikatorjev, kot sta npr. demografija in gospodarstvo, značilnosti delodajalcev do individualne značilnosti posameznikov. Na podlagi novejših raziskav se slednjim namenja vse manj pozornosti, v ospredje pa prihaja zaris tega problema v institucionalnem kontekstu, ki naj bi imel logično prednost pred individualnimi dosežki.

Institucionalni dejavniki, ki naj bi v določeni državi najbolj vplivali na pojav strukturne brezposelnosti, so: organiziranost nacionalnega trga delovne sile, organiziranost sistema izobraževanja in organiziranost sistema socialne varnosti.

Različni avtorji poudarjajo, da sistem izobraževanja ni nekaj, kar bi bilo popolnoma zavestno načrtovano, pač pa se izoblikuje v interakciji med različnimi akterji, ministrstvi, sindikati, gospodarskimi zbornicami, šolami idr., zato je pomembno njegovo vlogo analizirati v širšem, makroekonomskem okviru. Načeloma pa so na tej točki relevantne dimenzije naslednje analize: *stratifikacija* in *diferenciacija* sistema izobraževanja, ki pokažeta, v kolikšni meri se lahko šolska populacija razporeja na različne izobraževalne programe na isti ravni, *izobraževalne* dostopnosti in prehodnosti, ki nakazujejo na možnost napredovanja do najvišjih izobraževalnih ravni na vertikalni ravni in na t. i. streaming na horizontalni ravni, *sodelovanje izobraževalne in gospodarske sfere* in *organiziranost poklicnega izobraževanja* ter nenazadnje

standardizacija izobraževalnih izidov, ki zagotavlja, da so oz. niso šolske diplome in spričevala relevantni pokazatelji izobraževalnih dosežkov iskalca zaposlitve.

Tudi pri analizi organiziranosti trga delovne sile imamo za obravnavo več pomembnih dimenzij. Visoka segmentacija trga naj bi privedla do naraščanja razlik in diskriminacije med visoko izobraženimi in podzaposlenimi ali brezposelnimi, ki se nahajajo na eksternem trgu delovne sile. Potem je potrebno analizirati vzorce aktivne participacije na trgu delovne sile, zakonsko zaščito zaposlitve, aktivne politike na trgu dela, usmerjene na mlade, način regulacij delovnih razmerij, značilnosti in strukturo brezposelnosti idr. Te dimenzije je težko obravnavati ločeno, saj vplivajo ena na drugo in s tem na značilnosti prehoda posameznikov iz izobraževalnega sistema na trg delovne sile.

Pri tem sta pomembna tudi organiziranost sistema socialne varnosti in zaščita delovne sile. Tudi ta sistem deluje na podlagi sodelovanja različnih akterjev, države, trga delovne sile, mreže neprofitnih organizacij, civilne družbe, cerkvenih organizacij in drugih, pri čemer ima vsak akter, glede na različne tipologije države blaginje, večjo oz. manjšo vlogo.

Na podlagi primerjave empiričnih podatkov opazimo, da sta si Slovenija in Litva v marsičem podobni, čeprav ima Slovenija v splošnem še vedno boljše rezultate na skoraj vseh področjih. BDP na prebivalca je v Sloveniji občutno višji, kar lahko nakazuje na višji življenjski standard Slovencev, tudi delež aktivnega prebivalstva je višji, izdatki za socialne prejemke na prebivalca prav tako, stopnja (dolgotrajne) brezposelnosti je nižja.

Obe državi se soočata s težavami pri postavitvi optimalnega sistema izobraževanja, ki bi ustrezal hitro spreminjajočim razmeram na trgu, predvsem v času svetovne gospodarske in ekonomske krize. Oba izobraževalna sistema imata preveč togo ureditev vertikalnega in horizontalnega prehoda oseb, še vedno imajo šolske ustanove premalo avtonomije, visoka stopnja standardizacije še vedno ni presežena, izobraževalne reforme so pogoste. Opaziti je diskriminatorno obravnavo starejših in mlajših pri vstopu v izobraževanje, prav tako pri vstopu v zaposlitev. Priložnosti zanje je manj, prispevki za socialno izključene pa so relativno nizki. Šibke točke organizacije sistemov so se pokazale predvsem v obdobju svetovne gospodarske krize; tu je bil na primer padec stopnje rasti BDP v obeh državah krepko nad povprečjem držav Evropske unije, še posebej Litve.

Sicer je opaziti, da sta po tranziciji prenovljeni, litovsko in slovensko gospodarstvo, že precej drugačni kot nekoč. Mentalna klima družbe je spremenjena, vzpostavljena je nova politična in ekonomska pismenost, trgi so bolj fleksibilni, čeprav imamo občutek, da se litovski nacionalni sistemi na določenih področjih še vedno liberalizirajo dokaj počasi in da bo moralo preteči še nekaj časa, da se stara miselnost, pridobljena pod ZSSR, dokončno spremeni. Glede na obravnavane podatke je podobnost med državama presenetljivo velika na več področjih. Sicer pa so trenutno, glede na neugodne čase na svetovnih trgih, vse države izpostavljene vsakodnevnim izzivom, čas pa bo pokazal, ali so dovolj zrele in trdne, da, ne glede na vse, ohranijo dober mednarodni položaj.

5 LITERATURA

1. Cymbaliuk, Dalia. 2010. *Changes in the Lithuania Labour Market*. Dostopno prek: <http://www.nordvux.net/page/298/changesinthelithuanianlabourmarket.htm> (13. avgust 2010).
2. *Dynamic Online tool for Guidance (Dynot)*. Dostopno prek: <http://www.dynot.net/> (13. avgust 2010).
3. *Državni portal Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://e-uprava.gov.si/e-uprava/> (15. avgust 2011).
4. *European Industrial Relations Observatory online (EIROnline)*. Dostopno prek: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/index.htm> (13. avgust 2010).
5. *Eurostat*. Dostopno prek: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (18. avgust 2011).
6. Evropska komisija. 2007/2008. *Organisation of the education system in Lithuania 2007/08*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/LT_EN.pdf (29. julij 2010).
7. Eurydice. 2009a. *National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms. Slovenia, July 2009*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_SI_EN.pdf (18. julij 2010).
8. --- 2009b. *National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms. Lithuania, September 2009*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_LT_EN.pdf (18. julij 2010).
9. Fasih, Tazeen. 2008. *Linking Education Policy to Labor Market Outcomes*. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1208379365576/DID_Labor_market_outcomes.pdf (1. avgust 2010).
10. Gangl, Markus. 2000a. *European Perspectives on Labour Market Entry: A Matter of Institutional Linkages between Training Systems and Labour Markets?* Dostopno prek: <http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/wp/wp-24.pdf> (18. maj 2010).

11. --- 2000b. *Education and Labour Market Entry across Europe: The Impact of Institutional Arrangements In Training Systems and Labour Markets*. Dostopno prek: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED462544.pdf> (18. maj 2010).
12. Haus Rissen Hamburg – International Institute for Politics and Economy and Hanseatic Parliament. 2006. *Lithuania at a Glance. Information and analyses regarding politics, economy and educational system in Lithuania including a »basic vocabulary« and »tips for negotiations«*. Dostopno prek: <http://www.baltic-education.eu/pdf/Lithuania.pdf> (10. avgust 2011).
13. Ignjatović, Miroљjub. 2002. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. *International Labour Organization*. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm> (2. avgust 2010).
15. Ivančič, Angelca. 1999. *Izobraževanje in priložnosti na trgu dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. --- 2007. *Zaposlovanje mladih v luči institucionalne ureditve trga dela in organiziranosti izobraževalnega sistema*. Dostopno prek: http://porocila.acs.si/datoteke/Porocilo_CRP_2007-Ivancic.pdf (11. junij 2010).
17. --- 2008. Organiziranost izobraževalnega sistema kot dejavnik integracije mladih na trg delovne sile. *Družboslovne razprave* 57 (24). Dostopno prek: <http://www.druzboslovnerazprave.org/media/pdf/clanki/57-ivancic.pdf> (29. julij 2010).
18. Jerovšek, Janez. 1980. *Izobrazba in ekonomska uspešnost*. Ljubljana: DDU UNIVERZUM.
19. Kalčič, Miran. 1996. *Socialna varnost. Zbirka predpisov z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo pri delu.
20. Kolarič, Zinka. 2009 / 2010. *Zapiski predavanj pri predmetu Sociologija socialne politike 2009 / 2010 (FDV)*. Ljubljana: interno gradivo.
21. Kramberger, Anton. 1999. *Poklici, trg dela in politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
22. --- 2007a. Ujemalni problem in prehod mladih v sfero dela. V *Zaposljivost v Sloveniji. Analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*, ur. Anton Kramberger in Samo Pavlin, 128–148. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

23. --- 2007b. Strukturni razlogi težje zaposljivosti mladih v Sloveniji. V *Zaposljivost v Sloveniji. Analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*, ur. Anton Kramberger in Samo Pavlin, 64–93. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
24. Lamanauskas, Vincentas in Laima Railienė. 2010. Lithuanian education system problems: senior class students' position. *Bulgarian Journal of Science and Education policy* 2 (4). Dostopno prek: <http://bjsep.org/getfile.php?id=84> (11. julij 2011).
25. Medaiskis, Teodoras. 1998. *What Model of Social Security should be chosen by post – communist Baltic states?* Dostopno prek: <http://www.issa.int/pdf/jeru98/theme1/1-4d.pdf> (1. avgust 2011).
26. *Ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ)*. Dostopno prek: <http://www.mss.gov.si/> (15. julij 2010).
27. --- 1995. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
28. *Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (MVZT)*. Dostopno prek: <http://www.mss.gov.si/> (15. julij 2010).
29. Müller, Walter in Shavit Yossi. 2000. Vocational Secondary Education. Where diversion and where safety net? *European Societies* 2 (1). Dostopno prek: http://www.uiowa.edu/~c07b134/shavit_and_muller_reading.pdf (2. avgust 2011).
30. OECD. 2002. *Reviews of National Policies for Education: Lithuania. Education and skills*. Dostopno prek: http://books.google.si/books?id=iX-VvEywF6MC&pg=PA113&lpg=PA113&dq=educational+outcomes+lithuania&source=bl&ots=Uv7VkhNPNr&sig=pqAb629q_jeP9s7_sw5c3AdzSB4&hl=sl&ei=ZK1fTqDvDZD1sgaDm_jxBA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBoQ6AEwAA#v=onepage&q=educational%20outcomes%20lithuania&f=false (11. julij 2011).
31. *Prospects. The UK's official graduate careers website*. Dostopno prek: <http://www.prospects.ac.uk/index.htm> (20. avgust 2010).
32. *Statistični urad Republike Slovenije (SURS)*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (18. avgust 2010).
33. --- 2010. *Statistični letopis Republike Slovenije 2010*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/letopis/2010/06-10.pdf> (11. avgust 2011).
34. *Statistikos Departamentas. Prie Lietuvos Respublikos Vyriausybes*. Dostopno prek: <http://www.stat.gov.lt/en/> (20. avgust 2010).
35. Svetlik, Ivan. 1985. *Brezposelnost in zaposlovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.

36. Svetlik, Ivan, Jože Glazer, Alenka Kajzer in Martina Trbanc. 2002. *Politika zaposlovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. Svetlik, Ivan, Miroljub Ignjatović, Pavle Sicherl, Anja Kopač in Martina Trbanc. 2011. *Človeški kapital, delovna sila, trg dela in delovna razmerja*. Dostopno prek: <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/ck1.pdf> (10. avgust 2011).
38. *The European Job Mobility Portal (EURES)*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eures/home.jsp> (13. avgust 2010).
39. *Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (UMAR)*. Dostopno prek: <http://www.umar.gov.si/> (18. avgust 2011).
40. Verdier, Eric. 2010. *European labour markets and education systems seen in relation to firm strategies and national innovation systems – a comparative perspective. Education and Training Regimes: Analytical Dimensions, Performance and Evolution*. Dostopno prek: <http://www.lest.cnrs.fr/lesdocumentsdetravail/verdier/europlab.pdf> (25. julij 2010).
41. *Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3)*. Ur. l. RS 12/1996. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535> (18. avgust 2010).
42. *Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI-1)*. Ur. l. RS 79/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200679&stevilka=3449> (18. avgust 2010).
43. *Zakon o visokem šolstvu (ZViS-UPB1)*. Ur. l. RS 67/1993. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199367&stevilka=2465> (18. avgust 2010).
44. *Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ)*. Dostopno prek: <http://www.ess.gov.si/> (18. avgust 2011).
45. --- 2010. *Letno poročilo 2010*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/2938/LETNO_%20POROCILO_2010_OS_SLOVENIJA.pdf (11. avgust 2011).